

Anne Kurppa

Sosiaaliohjaaja sosiaalityöntekijän työparina lastensuojelun avohuollossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (ylempi AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

1.11.2012

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Anne Kurppa Sosiaaliohjaaja sosiaalityöntekijän työparina lastensuojelun avohuollossa 70 sivua + 1 liite 1.11.2012
Tutkinto	sosionomi (ylempi AMK)
Koulutusohjelma	sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	sosiaaliala
Ohjaaja	lehtori Mervi Nyman
<p>Opinnäytetyössä tutkittiin lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaamista ja työtä Helsingin kaupungin Läntisessä perhekeskuksessa toteutetussa työparityössä, jossa sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä työskentelivät parina.</p> <p>Tutkimuksen aineistona käytettiin Läntisen perhekeskuksen sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia reflektioita, joissa työntekijät pohtivat työparityötä, työn jakoa, asiakasosallisuutta, työssä jaksamista ja työntekijöiden asiantuntemusta. Reflektioita oli yhteensä 21, joista 9 oli sosiaaliohjaajan ja 12 sosiaalityöntekijän kirjoittamia. Reflektiot analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä.</p> <p>Aineiston analyysi osoitti, että työparityössä lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaaminen on asiakastyön osaamista, jonka osa-alueet ovat lapsen kanssa työskentely, perheen kanssa työskentely, asiakassuhteen kehittäminen, asiakaslähtöisyys ja käytännönläheisyys. Lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työ puolestaan koostui asiakastyöstä ja yhteistyöstä. Asiakastyö oli lapsen tukemista, perheen tukemista, perheen tilanteen selvittämistä, perheen kanssa kontaktissa olemista ja sosiaaliohjauksesta vastaamista. Yhteistyö vastaavasti oli työskentelyn dokumentointiin osallistumista, kumppanuutta, tilanteiden käsittelyä työparin kanssa ja yhteiseen suunnitteluun osallistumista.</p> <p>Tutkimus näyttää osoittavan, että lastensuojelun avohuollon asiakastyön tehtävien jakamista sosiaaliohjaajalle työparityössä voidaan pitää perusteltuna. Tutkimustuloksista voidaan myös päätellä, että sosiaaliohjaaja kykenee sosiaalityöntekijän työparina reflektoimaan ja suunnitelmalliseen yhteistoimijuuteen.</p>	
Avainsanat	sosiaaliohjaus, työparityö, lastensuojelun avohuolto, osaaminen, moniammatillinen yhteistoimijuus

Author Title Number of Pages Date	Anne Kurppa Social Counsellors Working in Pairs with Social Workers in Non-institutional Child Protection 70 pages + 1 appendix 1 November 2012
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Mervi Nyman, Senior Lecturer
<p>The Finnish legislation holds social workers accountable for the process of non-institutional child protection in many aspects. Together with the increasing numbers of clients this enhances the work load of social workers. One of the possibilities in solving the situation is delegating some of the work to social counsellors. The thesis focused on the expertise and work of social counsellors working in pairs with social workers in non-institutional child protection. The study took place in the Western family centre of the Social Services Department of the City of Helsinki.</p> <p>The study material consisted of reflections written by the social workers and social counsellors in the Western family centre. In the data the workers reflected on their experiences and opinions of working in pairs together. They delved into themes present in working in pairs such as the distribution of tasks, client participation, coping at work and expertise of both professionals. Of the 21 written reflections 9 were written by social counsellors and 12 by social workers. The analysis method used in the study was qualitative content analysis.</p> <p>According to the analysis a social counsellor working as a pair with a social worker in non-institutional child protection had expertise in working with clients which consisted of working with the child, working with the family, developing the client relationship, customer orientated approach and practical approach. The work of a social counsellor was both working with the client and co-operation with the social worker. Working with the client consisted of supporting the child, supporting the family, forming an opinion of the situation of the family, being in contact with the family and taking charge of social counselling. Co-operation with the social worker consisted of taking part in the documentation, partnership, processing client situations with the social worker and taking part in the shared planning.</p> <p>The study seems to argument on the behalf of the social counsellor taking more responsibility for tasks related to working with clients. The results also suggest that social counsellors are capable of reflective and systematic collaboration with the social workers in non-institutional child protection.</p>	
Keywords	social counselling, working in pairs, non-institutional child protection, expertise, interdisciplinary collaboration

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön taustahankkeet	2
2.1	Kehrä I	3
2.2	Praksis	4
3	Lastensuojelun avohuollon asiakasprosessi	5
3.1	Lastensuojelulain uudistus	5
3.2	Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheet	6
3.2.1	Ilmoitusvelvollisuus ja varhainen tukeminen	7
3.2.2	Kiireellisyyden arviointi ja lastensuojelutarpeen selvitys	8
3.2.3	Asiakassuunnitelma	9
3.3	Avohuollon tukitoimet	9
3.4	Jälkihuolto avohuollon sijoituksen jälkeen	10
4	Sosiaaliohjaus	11
4.1	Sosiaaliohjaus käsitteenä	11
4.2	Osaaminen	12
4.3	Sosionomikoulutuksen kompetenssit	13
5	Lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työnkuva	15
5.1	Tehty-hanke	16
5.2	Lastensuojelulaki	18
5.3	Lastensuojelun avohuollon tehtävärakennesuositus	19
6	Työparityöskentelyn taustaa	20
6.1	Sosiaalialan työparityöskentely tutkimuksessa	20
6.2	Moniammatillinen yhteistoiminta	22
7	Tutkimuksen tarkoitus	24
7.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	24
7.2	Tutkimuskysymykset	24
7.3	Omat sitoumukseni tutkijana	25
8	Tutkimuksen menetelmät	25
8.1	Käytetty aineisto ja sen hankinta	25

8.2	Tutkimusaineiston erityistapaukset	27
8.3	Laadullinen sisällönanalyysi	28
8.4	Analyysin toteutus	30
9	Sosiaaliohjaajan osaaminen työparityöskentelyssä	33
9.1	Lapsen kanssa työskentely	34
9.2	Perheen kanssa työskentely	35
9.3	Asiakassuhteen kehittäminen	36
9.4	Asiakaslähtöisyys	38
9.5	Käytännönläheisyys	40
10	Sosiaaliohjaajan työ työparityössä	41
10.1	Asiakastyö	43
10.1.1	Lapsen tukeminen	43
10.1.2	Perheen tukeminen	44
10.1.3	Perheen tilanteen selvittäminen	46
10.1.4	Perheen kanssa kontaktissa oleminen	47
10.1.5	Sosiaaliohjauksesta vastaaminen	50
10.2	Yhteistyö	51
10.2.1	Työskentelyn dokumentointiin osallistuminen	52
10.2.2	Yhteiseen suunnitteluun osallistuminen	54
10.2.3	Kumppanuus	55
10.2.4	Tilanteiden käsittelyä yhdessä	57
11	Pohdinta	57
11.1	Sosiaaliohjaajan osaamisesta	57
11.2	Sosiaaliohjaajan työstä	61
11.3	Tutkimuksen eettisyydestä	62
11.4	Tutkimuksen luotettavuudesta	63
11.5	Tutkimuksen yleistettävyydestä	64
11.6	Lopuksi	65
	Lähteet	67
	Liitteet	
	Liite 1. Aineistonkeruulomake	

1 Johdanto

Maanlaajuisesti tarkasteltuna lastensuojelun avohuolto koskettaa suurta osaa väestöstä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan vuonna 2010 lastensuojelun avohuollon asiakkaana Suomessa oli yli 78 500 0–20-vuotiasta lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta asiakasmäärä nousi 11%. (Lastensuojelu 2010: 8.) Lisäksi lastensuojelulaissa avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia muihin toimenpiteisiin nähden (Lastensuojelulaki 417/2007: § 4). Lastensuojelun avohuollon palvelut ovat jo näiden molempien seikkojen perusteella merkittäviä. Avohuollon palveluilla on lisäksi tärkeä tehtävä lapsen edun turvaamisessa ja sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä. Lastensuojelun avohuollon merkittävyyden vuoksi on tärkeää etsiä tapoja hyödyntää käytettävissä olevia resursseja mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla.

Lastensuojelun avohuollossa keskeisiä työntekijäryhmiä ovat sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat. Näistä sosiaalityöntekijöille voimassa oleva lastensuojelulaki säilyttää paljon vastuuta. Hallituksen esityksessä (252/2006) lain valmistelun ajalta ilmenee, että voimaan tultuaan laki lisäisi sosiaalityöntekijöiden tarvetta ja aiheuttaisi siten lisäkustannuksia kunnille. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suuri työmäärä käy ilmi esimerkiksi Sinikka Forsmanin raportista (Forsman 2010: 70). Sosiaaliohjaajien työn suhteen laki jättää kuitenkin enemmän liikkumavaraa, jolloin on perusteltua tutkia heidän osaamistaan ja työtään. Saatua tietoa voidaan käyttää päätöksenteon tukena sosiaalialan työn organisoinnissa. Opinnäytetyöni tutkii sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän työparityötä. Tutkimukseni sijoittuu Helsingin kaupungin Läntiseen perhekeskukseen. Tutkimukseni liittyy lastensuojelun Praksis-hankkeeseen.

Elina Rahko (2011) on tutkinut sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työparityötä yleisesti sosiaalialalla. Oma tutkimukseni tarkentaa kuvaa lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osalta. Tutkimuksen kontekstina esittelen lastensuojelun avohuoltoa ja sen painotuksia lainsäädännön ja sen uudistustyön kautta. Osaamista hahmotan yksilön kykyinä ja ominaisuuksina, joka rakentuu koulutuksen ja työkokemuksen kautta ja johon lisänäkökulmia tuovat kvalifikaation ja kompetenssin käsitteet. Sosiaaliohjaajan työtä tarkastelen sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön suositusten pohjalta. Työparityötä jäsenenä moniammatillisen yhteistoiminnan, reflektiivisyyden ja dialogisuuden käsitteiden kautta.

Tutkimuksessani selvitän, mitä on Läntisen perhekeskuksen lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaaminen ja työ työparityöskentelyssä. Aineistonani käytän Läntisen perhekeskuksen sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kirjoittamia tekstejä, joissa työntekijät kertovat tekemästään työparityöstä. Tekstien pohdiskelevan luonteen vuoksi kutsun niitä reflektioiksi. Analysoin niitä aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Opinnäytteeni tarkoitus on tuottaa tutkimustietoa, jota voidaan hyödyntää lastensuojelun avohuollon työn kehittämisessä paitsi Läntisessä perhekeskuksessa myös laajemmin lastensuojelun kentällä.

2 Opinnäytetyön taustahankkeet

Tässä luvussa selvitän opinnäytetyöni yhteyden sosiaalialan kehityshankkeisiin. Opinnäytteeni liittyy Lastensuojelun Praksiksen kautta Kehrä I -hankkeeseen, joka oli yksi valtakunnallisen Lapsen ääni -hankkeen kolmesta kehittämisverkostosta (Muukkonen – Paasivirta 2012: 18). Kuvaan tässä luvussa lyhyesti Kehrä I:stä ja Lastensuojelun Praksista. Seuraavassa kuviossa on esitetty opinnäytetyöni taustalla olevien hankkeiden keskinäisten suhteiden pääpiirteet. Kuvion sisältö aukenee edelleen seuraavassa alaluvussa.

Kuvio 1. Opinnäytetyön taustahankkeiden keskinäiset suhteet

2.1 Kehrä I

Kehrä I oli kaksivaiheisen hankkeen ensimmäinen osa, joka sai jatkoa myöhemmin. Se aloitti toimintansa 2009 ja päättyi ennen opinnäytteeni valmistumista lokakuussa 2011. Se toimi Soccassa, joka on pääkaupunkiseudun sosiaali-alan osaamiskeskus. Toimintaa jatkaa 2012 alkanut Kehrä II, joka päättyy toukokuussa 2013. Kehrä on osa Lapsen ääni -kehittämishjelmaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisselma Kaste rahoitti Kehrä I:n täysin ja Kehrä II:n puoliksi, toisen puolen rahoittavat kunnat Soccan Heikki Waris -instituutin kautta. (Muukkonen – Paasivirta 2012: 7; Kehrä 2012).

Kehrä I oli laaja monikerroksinen ja -tahoinen hanke. Sitä voidaan oikeastaan kuvata monihaarisena hankepuuna tai sateenvarjohankkeena, joka kokoaa alaisuuteensa työryhmiä ja alahankkeita. Näillä kaikilla oli omat määritellyt tavoitteensa. Opinnäytetyöni työelämäyhteys on Läntinen perhekeskus, joka on yksi Praksis-yksiköistä. Työni aineisto on kerätty Kaarelan Praksis-tiimin kehittämällä lomakkeella ja tutkimukseni linkittyy siis Praksiksen toiminnan kautta Kehrään.

Kehrä I käynnistyi vastauksena pääkaupunkiseudun lastensuojelun kehittämisen pirstaleisuuteen. Sen tarkoituksena oli rakentaa kehittämisselkostoja, joka lisäisi vuoropuhelua käytännön työn, oppilaitosten sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan välillä. (Muukkonen – Paasivirta 2012: 17). Kehrä I:lle oli hankkeen verkkosivuilla (Kehrä 2010) määriteltä neljä tavoitetta, jotka voidaan tiivistäen kuvata seuraavasti:

1. Monitoimijaisen seudullisten verkostojen luominen. Kehittämisen rakenteiden luominen pääkaupunkiseudulla kuntien välillä ja jokaisen kunnan sisällä.
2. Kehittämisen rakenteiden luominen pääkaupunkiseudulla kuntien välillä ja jokaisen kunnan sisällä.
3. Lastensuojelun Praksis-toiminnan kehittäminen.
4. Lastensuojelun työkäytäntöjen kehittäminen.

Tarkastellaan lähemmin näitä neljää tavoitetta. Ensimmäisessä tavoitteessa mainituilla seudullisilla verkostoilla haluttiin tukea lastensuojelun käytäntöä ja oman työn kehittä-

mistä. Kehrä I-hankkeessa oli neljä kehittämisteemaa, joiden alle työntekijät muodostivat monitoimijaisia verkostoja. Teemat olivat yhteistyö peruspalveluiden kanssa, asiakkuuden alku, suunnitelmallinen työ ja vanhemmuuden tukeminen sijoitusvaiheessa. Teemojen alle oli ryhmittynyt teemasta riippuen 5–7 työryhmää, joilla oli omat määritellyt tavoitteensa. Neljänteen teemaan liittyi tutkimushanke. Lisäksi Kehran alaisuudessa toimi Lastensuojelun Praksis, jossa oli muodostettu pääkaupunkiseudun lastensuojelun Praksis -verkosto. (Kehrä 2010.) Lastensuojelun Praksis on sittemmin yhdistynyt Aikuissosiaalityön Praksiksen kanssa. Kokonaisuuden nimi on Pääkaupunkiseudun Praksis. (Pääkaupunkiseudun Praksis 2012.) Lisäksi Kehrä osallistui erityis- ja kehittäjäsosiaalityöntekijöiden sekä alan opettajien verkostoitumiseen pääkaupunkiseudun alueella (Kehrä 2010).

Kehran toinen tavoite oli luoda kehittämisen rakenteita. Näillä rakenteilla haluttiin tukea pääkaupunkiseudun lastensuojelun palveluita siten, että lopputuloksena palvelut ovat korkealaatuisia ja niillä on toivottu vaikutus. Kehrässä etsittiin kehittämisen rakenteita sekä pääkaupunkiseudun kuntien välillä että jokaisen kunnan sisällä. Seudullisen verkoston kehittämisessä työvälineenä olivat teematyöpajat. Kunnittain kehittämisen rakennetta kuvattiin ja luotiin verkostoissa yhdessä lastensuojelun työntekijöiden kanssa. (Kehrä 2010.)

Kolmas Kehrälle asetettu päätavoite oli lastensuojelun Praksis-toiminnan kehittäminen. Praksikseen kuuluu jäseniä pääkaupunkiseudun kuntien Praksis-yksiköistä ja verkostosta, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Soccasta, Helsingin yliopistosta ja alueen ammattikorkeakouluista. Praksis on yhteistä opetus- ja tutkimuslinikka-toimintaa. Sen tarkoituksena on luoda uudenlaisia yhteyksiä lastensuojelun käytännön, tutkimuksen, kehittämisen ja opetuksen välille. (Kehrä 2010.) Kerron lastensuojelun Praksiksesta tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Kehran neljäs tavoite oli lastensuojelun työkäytäntöjen kehittäminen työryhmätasolla. Huomion kohteena oli lastensuojelun ydinprosessi, asiakkaan osallisuus ja lastensuojelun toimijat. Työn kehittämistä dokumentoitiin. (Kehrä 2010.)

2.2 Praksis

Lastensuojelun Praksis toimi vuosina 2008–2011 ja sillä oli kolme tavoitetta. Se pyrki luomaan verkoston kehittämään pääkaupunkiseudun lastensuojelun käytännönopetus-

ta ja avaamaan työn kehittämiseen, tutkimukseen ja opettamiseen sidoksissa olevia uusia työssä hyödynnettäviä toimintamalleja. Lisäksi tavoitteena oli saada lastensuojelun kentälle entistä osaavampia työntekijöitä. (Kehrä 2010; Muukkonen 2012: 161.)

Lastensuojelun Praksiksen toimijaorganisaatioita olivat Lapsen ääni - kehittämishojelman kautta sosiaali- ja terveysministeriö, Socca ja Heikki Waris - instituutti. Korkeakouluista mukana olivat Helsingin yliopisto ja ammattikorkeakoulut Metropolia, Laurea, Diak ja Arcada. Työelämän edustajat olivat Helsingin, Espoon ja Vantaan lastensuojelun työntekijöitä. (Muukkonen 2012: 160.)

Helsingissä Kaarelan Praksis-toimipisteessä kokoontui tutkimuksen tukiryhmä, jonka tarkoitus oli tukea lastensuojelun ja aikuissosiaalityön tutkimusta ja vahvistaa tutkimusten työelämäyhteyttä (Krok – Muukkonen 2012: 227). Kaarelan toimipisteessä työyhteisön oma kehittämistehtävä oli sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajien työparityö, johon opinnäytteeni liittyy.

3 Lastensuojelun avohuollon asiakasprosessi

Tässä luvussa hahmotan tutkimukseni kontekstia kuvaamalla lastensuojelun avohuoltoa, jossa tutkimukseni työparityötä tehdään. Kuvaan avohuollon lastensuojelun asiakasprosessin pääpiirteitä sitä määrittävän lainsäädännön kautta. Kuvaan myös pääpiirteittäin lainsäädännön uudistuksen tavoitteita. Vanha lastensuojelulaki 683/1983 oli ollut voimassa vuoden 1984 alusta lähtien. Vuosina 2004–2007 toteutettiin Lastensuojelun kehittämissuohjelma, jonka osana hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi lastensuojelulaksi valtaosin valmisteltiin. (Hallituksen esitys 252/2006: 6–7.) Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008.

3.1 Lastensuojelulain uudistus

Varhaiseen puuttumiseen perustuvien toimintatapojen tärkeyttä on tuotu esiin ennen lakiuudistusta jo muun muassa Vanhasen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa (Hallitusohjelma 2003). Sirpa Taskisen mukaan lakiuudistuksen syitä olivat muun muassa Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset. Näistä keskeisimpänä hän pitää YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta. Lakimuutoksella on haluttu lisätä lastensuojelun

asiakkaina olevien lasten ja perheiden osallisuutta ja oikeusturvaa, tehostaa perheiden tukemiseen tähtäävää viranomaisten yhteistyötä sekä tarkentaa kunnan lastensuojeluun liittyviä velvollisuuksia. Toimenpiteiden painopistettä haluttiin lastensuojelussa siirtää ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon. (Taskinen 2008: 7.) Ihmis-oikeussopimuksissa kaksi lastensuojelun kannalta oleellista periaatetta ovat Taskisen mukaan lapsen etu sekä yksityiselämän ja perhe-elämän suoja. Nämä voivat olla joskus keskenään ristiriidassa, mikä aiheuttaa jännitteitä lastensuojelun työhön. (Mts. 14.) Pekka Ojaniemen ja Kaisa-Maria Rantajärven mukaan vastakkain saattavat olla myös muut toimijuudet ja velvollisuudet, esimerkiksi lapsen ja vanhemman oikeudet (Ojaniemi – Rantajärvi 2010: 220).

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteessa lain valmistelun ajalta ilmenee, että lakiuudistuksella haluttiin muun muassa kiinnittää tarkempaa huomiota lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheisiin. Uudessa laissa laajennettiin ja täsmennettiin lastensuojeluilmoitusvelvollisuutta ja kiinnitettiin huomiota varhaiseen puuttumiseen ja avohuoltoon. Tavoitteena oli ongelmiin puuttuminen ajoissa, lapsen ja perheen tarpeiden tarkempi määrittely ja raskaampien toimenpiteiden ehkäiseminen. (Kangasniemi 2006.) Valmistunut laki korostaakin avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta muihin tukimuotoihin nähden sillä edellytyksellä, ettei lapsen etu vaadi muuta (Lastensuojelulaki 417/2007: § 4).

Sirkka Rousu on kritisoinut lastensuojelun lakiuudistuksen valmistelua liian kovasta kiireestä. Hänen mukaansa valmistelun kestäessä vain reilun vuoden ajan ei lain keskeisistä periaatteista ja sisällöistä päästy keskustelemaan yhteiskunnallisella tasolla riittävästi. Kiire näkyy hänen mukaansa myös lain sisällöissä. Lisäksi Rousu on huolissaan lastensuojelun työolosuhteista ja työhön liittyvistä paineista. Lastensuojelun avohuollon osalta laki määrää lastensuojelutarpeen selvitykselle nyt määräajan, minkä toteutuminen edellyttää riittävää määrää sosiaalityöntekijöitä. (Rousu 2007: 294–295.) Hallituksen esityksessä (252/2006) arvioitiin, että uuden lain myötä maanlaajuisesti tarvittaisiin 155 uutta lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijää. Työntekijämäärän kasvun laskettiin aiheuttavan kunnille 6,2 miljoonan euron lisäkustannukset vuosittain.

3.2 Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheet

Tässä alaluvussa kuvaan lastensuojelun asiakasprosessin vaiheet ennen avohuollon tukitoimia. Kun lapsen asia tulee vireille, arvioidaan kiireellisen lastensuojelun tarve. Jos välittömiä lastensuojelun toimenpiteitä ei tarvita, sosiaalityöntekijä tekee arvion,

tarvitaanko lastensuojelutarpeen selvitystä. (Taskinen 2008: 32.) Mikäli lastensuojelutarpeen selvitys päätetään tehdä, alkaa lapsen lastensuojelun asiakkuus (mts. 35). Päätöksen jälkeen tehdään lastensuojelutarpeen selvitys ja sen yhteenveto. Jos lastensuojelun tarve todetaan, tehdään ehdotus jatkotoimenpiteistä ja asiakassuunnitelma. Lastensuojelutarpeen selvityksessä saatetaan tulla myös siihen johtopäätökseen, ettei tarvetta lastensuojelun tukitoimiin ole. Tällöin lastensuojelun asiakkuus päättyy. (Mts. 33.)

Asiakassuunnitelman tekemisestä seuraava askel on avohuollon tukitoimet. Avohuolto päättyy lastensuojelutarpeen poistuessa ja asiakkuuden päättyessä. Mikäli taas avohuollon tukimahdollisuudet todetaan lapsen tilanteeseen nähden riittämättömiksi, avohuolto päättyy lapsen huostaanottoon ja sijaishuoltoon. (Taskinen 2008, 33.)

3.2.1 Ilmoitusvelvollisuus ja varhainen tukeminen

Yksi lastensuojelulain uudistuksen tavoitteista oli entistä varhaisempi ongelmiin puuttuminen (Kangasniemi 2006). Valmistunut lastensuojelulaki korostaakin viranomaisten vastuuta riittävän varhaiseen avun tarjoamiseen ja ongelmiin puuttumiseen (Lastensuojelulaki 417/2007: § 2 ja § 4.) Valmistuneen lain soveltamisopas puhuu puuttumisen sijaan varhaisesta tukemisestä. Useisiin eri lähteisiin viitaten opas esittää varhaisesta tukemisesta kolmivaiheisen mallin, jossa työntekijä ensin tunnistaa huolensa, sitten ottaa sen puheeksi perheen kanssa ja lopuksi alkaa toteuttaa korjaavia toimenpiteitä. (Taskinen 2008: 18). Mirja Satkan mukaan varhainen puuttuminen on osa Suomeenkin levinnyttä usean yhteiskuntasektorin kattavaa ajattelu- ja toimintatapaa. Hänen mukaansa sen taustalla on kansainvälinen ideologia, jossa ensisijaista on lapsen suojelemisen sijaan yhteiskunnan suojeleminen ongelmia ja kustannuksia aiheuttavalta alaluokalta. (Satka 2010: 216–217.)

Lastensuojelulain uudistuksessa ilmoitusvelvollisuutta laajennettiin. Edellisessä laissa 683/1983 ilmoitusvelvollisia olivat sosiaali- ja terveydenhuolto, koulutoimi, poliisitoimi ja seurakunta. Uudessa lastensuojelulaissa koulutoimen sijaan mainitaan opetustoimi. Lisäksi velvollisuuden piiriin oli eksplisiittisesti luettu edellä mainittujen lisäksi myös nuorisotoimi, rikosseuraamuslaitos, palo- ja pelastustoimi, muut sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajat, opetuksen tai koulutuksen järjestäjä, uskonnollinen yhdyskunta, turvapaikanhakijoiden vastaanotto toiminta, hätäkeskus ja koululaisten

aamu- ja iltapäivätoiminnan harjoittajat. (Lastensuojelulaki 683/1983: § 40; Lastensuojelulaki 417/2007: § 5). 1.9.2011 alkaen luetteloa tarkennettiin sosiaalihuollon alaisen maahanmuuttajatyön osalta mainitsemalla turvapaikan hakijoiden vastaanottoyksiköt ja maahanmuuttajille suunnatut kotoutumisen edistämiseen tarkoitettut asumisyksiköt (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 88/2010: § 25). Lakia tulkitsevan Stakesin julkaiseman soveltamisoppaan mukaan aikuisen alentunut kyky huolehtia lapsestaan saattaa tulla ilmi myös aikuisille suunnattujen palvelujen kautta. Näihin kuuluvat erityisesti päihde- ja mielenterveyspalvelut. (Taskinen 2008, 24.)

3.2.2 Kiireellisuuden arviointi ja lastensuojelutarpeen selvitys

Välittömästi lastensuojeluilmoituksen saavuttua lastensuojelun työntekijä arvioi, onko tarvetta kiireelliselle lastensuojelulle. Mikäli kiireellisen sijoituksen tarvetta ei ole, on sosiaalityöntekijän arvioitava seitsemän arkipäivän kuluessa, onko aloitettava lastensuojelutarpeen selvitys. Jos selvitys aloitetaan, lapselle nimetään oma sosiaalityöntekijä, joka vastaa hänen asioistaan. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä aloittaa aiheetonta viivytystä välttämällä lastensuojelutarpeen selvityksen parityönä jonkun toisen työntekijän kanssa. Selvitys on saatava päätökseen viimeistään kolmen kuukauden kuluttua lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta. Sen tekeminen edellyttää lapsen tapaamista sekä neuvotteluja lapsen, perheen ja muiden läheisten ihmisten kanssa. Lapsen tapaaminen on uuden lain nojalla pakollista mikäli se voidaan tehdä lapsen kehitystä ja terveyttä vaarantamatta. (Taskinen 2008: 34–35) Lastensuojelun asiakkuus alkaa lain mukaan joko siitä, kun asian vireille tulon yhteydessä päätetään ryhtyä kiireellisiin lastensuojelutoimenpiteisiin tai siitä, kun lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta päätetään (Lastensuojelulaki 417/2007: § 26). Neuvottelujen osalta työntekijällä on vapaus käyttää harkintaa sen suhteen, keitä niihin kutsutaan. (Taskinen 2008: 36.)

Prosessin tässä osassa näkyy joitakin lakiuudistuksen keskeisiä muutoksia: lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän nimeäminen, velvoite lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen määräajan puitteissa sekä lapsen mielipiteen selvittämisen välttämättömyys tämän iästä riippumatta. (Taskinen 2008: 9.) Lapsen mielipiteen selvittäminen tapahtuu Taskisen mukaan lasta henkilökohtaisesti tapaamalla. Työntekijällä on oikeus lapsen tapaamiseen myös tarvittaessa ilman huoltajan suostumusta, mikäli sen arvellaan olevan lapsen edun mukaista. Menettely täytyy perustella lasta koskeviin asiakirjoihin. (Mts. 35.)

3.2.3 Asiakassuunnitelma

Mikäli lastensuojelun tarvetta ei selvityksen mukaan ole, lapsen asiakkuus lastensuojelussa päättyy ja hänen paperinsa arkistoidaan. Mikäli kuitenkin lastensuojelun tarve todetaan, on lapselle tehtävä aiemmin huoltosuunnitelman nimellä kulkenut asiakassuunnitelma. (Taskinen 2008: 37 & 39.) Suunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen ja tämän perheen kanssa ja siihen kirjataan lastensuojelun asiakkuuden tavoitteet, keinot niihin pääsemiseksi sekä arvioitu aika, jossa tämä aiotaan toteuttaa. Myös eri tahojen mahdollinen erimielisyys palvelujen tarpeesta kirjataan. Suunnitelmaa voidaan tarvittaessa täydentää erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla ja vähintään vuoden välein se on tarkistettava (Lastensuojelulaki 417/2007: § 30)

3.3 Avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimiin ryhdytään, jos lapsi itse tai hänen kasvuolosuhteensa vaarantavat hänen terveytensä tai kehityksensä tai mikäli lapsen kasvuolosuhteet eivät kykene niitä turvaamaan. Avohuollon tukitoimet perustuvat asiakassuunnitelmaan ja päätöksen niistä tekee sosiaalityöntekijä. Tukitoimia toteutettaessa lasta tulee tavata henkilökohtaisesti riittävän usein. (Taskinen 2008, 41). Tässä alaluvussa esittelen ensin avohuollon muut tukitoimet, jonka jälkeen käsittelen erikseen lapsen sijoitusta.

Lapsen tai perheen taloudellinen tuki ja asumisen turvaaminen ovat avohuollon lakisääteisiä muotoja, joihin kunnan täytyy ryhtyä viivyttämättä silloin, kun niitä tarvitaan (Lastensuojelulaki 417/2007 § 35). Lisäksi lastensuojelulaissa on lueteltu erilaisia lapsille ja perheille suunnattuja palveluja, joiden järjestämisestä kunta on vastuussa (mt. § 36). Muita mahdollisia vaihtoehtoja voivat olla vaikkapa huoltajuuden siirto tai oheishuoltajan määrääminen, perheen aikuisen pakkohoito päihdehuolto- tai mielenterveyslain nojalla, perheen sisäinen lähestymiskielto, koko perheen laitoshuolto tai perheenjäsenten kuntoutus. (Taskinen 2008: 41 – 43.)

Lapsen sijoituksesta avohuollon tukitoimena päätetään asiakassuunnitelman mukaisesti. Avohuollon sijoitus edellyttää aina huoltajan suostumusta eikä siihen voida ryhtyä, mikäli huostaanoton edellytykset täyttyvät. Mikäli sijoituksen on tarkoitus olla laadultaan tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa, voidaan lapsi sijoittaa yhdessä van-

hempansa, huoltajansa tai muun hänen kasvatuksestaan ja hoidostaan vastaavan henkilön kanssa. Avohuollon tukitoimena lapsi voidaan sijoittaa myös yksin, mikäli sijoitus on tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, tämän kuntouttamiseksi tai huolenpidon järjestämiseksi huoltajan väliaikaisen esteen ajaksi. 12 vuotta täyttäneitä lasta ei voida sijoittaa yksin ilman myös hänen omaa suostumustaan. (Taskinen 2008: 43 – 44.)

Sijoituksen jälkeenkin lapsen huoltajuus ja päätösvalta hänen asioihinsa nähden säilyvät huoltajalla. Huoltaja voi siis koska tahansa vaatia sijoituksen keskeyttämistä ja myös tämän takia on lapsen sijoitus valmisteltava ja perusteltava huolellisesti yhdessä huoltajan kanssa. Myöskään lapsen ja huoltajan välistä yhteydenpitoa ei avohuollossa voida rajoittaa. (Taskinen 2008: 44.)

3.4 Jälkihuolto avohuollon sijoituksen jälkeen

Avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle yksin sijoitettu lapsi on sijoituksen päätyttyä oikeutettu jälkihuoltoon, mikäli sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti puoli vuotta. Kunnan jälkihuoltovelvollisuus päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on sijoituksen päättymisen jälkeen ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Viimeistään jälkihuoltovelvollisuus päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007: § 75.) Vanhassa lastensuojelulaissa jälkihuoltoon oikeutettuja olivat vain huostaan otetut lapset (Lastensuojelulaki 683/1983: § 34).

Jälkihuollon tavoitteena on tukea lapsen paluuta perheen pariin tai nuoren ollessa kyseessä tämän ensiaskelia itsenäiseen elämään. Jälkihoidossa olevalle lapsen tai nuoren kanssa tehdään jälkihoitosuunnitelma, johon kirjataan suunnitelman tarkoitus, tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen, yhteistoiminta lapsen vanhempien ja läheisten kanssa sekä arvioitu jälkihuollon kerto, jonka kuluessa tavoitteisiin pyritään pääsemään. Tärkeää on, että jälkihoitosuunnitelmasta tulee lapsen tai nuoren tarpeista lähtevä suunnitelma, johon hän on valmis sitoutumaan. (Taskinen 2008, 88 – 89.)

Sijoituksen aikana lapselle tai nuorelle kertyy ns. itsenäistymisvaroja, joiden suuruus kuukausittain on vähintään 40 prosenttia hänen tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Lapsilisiä ei oteta huomioon itsenäistymisvarojen kertymässä. Yleensä itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai nuorelle jälkihuollon päättyessä tai viimeistään

nuoren täyttäessä 21 vuotta. Sosiaalihuollolla on kuitenkin oikeus käyttää harkintaa varojen maksamisen ajankohdan suhteen. (Taskinen 2008: 121 – 122.)

4 Sosiaaliohjaus

4.1 Sosiaaliohjaus käsitteenä

Sosiaaliohjaajan ammatti oli alun perin 1980-luvulla suunniteltu toisen asteen tutkinnoksi. Arja Honkakosken (2005: 212) mukaan sosiaaliohjaajan työnkuva on institutionaalista sosiaaliohjausta. Hän toteaa, että varsinainen sosiaaliohjauksen käsite jäi keskiasteen koulutus uudistuksen yhteydessä määrittelemättä. Liukosen ja Lukmanin mukaan perhekeskusten sosiaaliohjaajien työ on 1990-luvun loppupuolelta alkaen kehittynyt hiljalleen omaksi ammattikunnakseen, jolla on omat ammattikäytäntönsä (Liukonen – Lukman 2007: 107). Teija Horsman ja Elina Jauhaisen mukaan sosiaaliohjausta tarvitaan, kun ihmisen osallisuus vaarantuu yhteisö- ja yhteiskuntaelämässä eikä tämä pysty ratkaisemaan ongelmiaan yksin tai kykene etsimään itselleen apua. He tiivistävät sosiaaliohjauksen sisällön olevan ehkäisevää ja kuntouttavaa ohjausta, neuvontaa ja tukea, joilla pyritään vahvistamaan yksilöiden, perheiden ja ryhmien elämänhallintaa ja sosiaalista toimintakykyä. (Horsma – Jauhiainen (toim.) 2004: 42.)

2005 aloittaneen Tehty1-hankkeen tilannekartoituksessa kävi ilmi, että Helsingin kaupungin sosiaaliohjaajien asiakaskunta oli selvästi rajoittuneempaa kuin sosiaalityöntekijöiden, sillä sosiaaliohjaajien työ oli sisällöltään ensisijaisesti perhetyötä. Sosiaaliohjaajat keskittyivät intensiiviseen vuorovaikutustyöhön eikä heidän koulutuksensa tuomaa osaamista palveluohjaamisessa päästy riittävästi hyödyntämään. Hankkeen keskeisiä oivalluksia oli näkemys siitä, että perhetyö on vain yksi käytössä oleva sosiaaliohjauksen työmuoto. Tutkijoiden mielestä lastensuojelulain määrittämän tehtävän toteuttamisen kannalta onkin välttämätöntä, että sosiaaliohjaajien osaamista pyrittäisiin hyödyntämään laajasti koko lastensuojeluprosessissa. Tutkijoiden mukaan Helsingin kaupungin lastensuojelun sosiaaliohjauksen ydintehtäviä ovat lapsen ja vanhemman hyvinvoinnin arviointi, vanhemmuuden tukeminen ja perheen kriisitilanteissa työskentely (Liukonen – Lukman 2007: 107–109). Kun samanaikaisesti varhaiseen tukeen tarvittiin lisää työntekijäresursseja perheiden parissa tehtävään sosiaaliseen ohjaus-, tuki- ja

neuvontatyöhön, ratkaistiin tilanne määrittelemällä varhainen tuki sosiaaliohjaajien uudeksi itsenäisen asiakastyön alueeksi. (Mts. 107.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema Sosiaalihuollon tehtävärakennesuositus (Sarvimäki – Siltaniemi 2007) kuvaa sosiaaliohjaajan koulutuksen tuoman kompetenssin ja tehtäväjaot eri sosiaalialan ammattiryhmien välillä. Se ei kuitenkaan määrittele sosiaaliohjauksen käsitettä sen tarkemmin. Arja Honkakoski tarjoaa nykyisin sosionomitutkintoon yhdistettävän sosiaaliohjauksen määritelmäksi ihmisten sekä ihmisten ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin liittyvän elämänhallinnan ohjauksen, jossa pyritään vahvistamaan yksilön valinta- ja reflektointikykyä. Kontekstiksi hän ehdottaa palvelujen tarjontaan ja käyttöön liittyvää ohjausta. (Honkakoski 2005: 212–214.)

Erikssonin ja Arnkilin mukaan auttamistyö on aina tuen ja kontrollin yhdistelmä. Heidän mukaansa nämä kaksi esiintyvät aina toisiinsa nivoutuneena eikä auttamistyö siten voi olla puhtaasti vain jompaakumpaa. Tuki nähdään yleensä myönteisenä. Se mielletään mahdollisuuksien avaamisena, auttamisena ja vahvistamisena siinä missä kontrollin käsitteeseen liitetään valvominen ja hallinta. Työntekijät näkevätkin itsensä mieluummin asiakkaan tukijoina kuin tämän kontrolloijina. Eriksson ja Arnkil asettavat tuen ja kontrollin sijaan vastakohtiksi voimaantumisen ja alistamisen. Oleellista on siten heidän mukaansa se, kuinka aina toisiinsa liittyviä tukea ja kontrollia toteutetaan. Voimaannuttavassa auttamistyössä työntekijä jakaa omasta ymmärryksestään lisäten asiakkaan omaa elämänhallintaa. Alistavassa auttamistyössä puolestaan työntekijä tarjoaa väkisin asiakkaalle omia normejaan ja lisää tämän riippuvuutta tukitoimista. (Eriksson – Arnkil 2009: 31–33.)

4.2 Osaaminen

Osaamisen käsite on hyvin lähellä kvalifikaation, kompetenssin, ammattitaidon ja tietotaidon käsitteitä. Sekä Virpi Filppa että Teija Horsma toteavat eri lähteisiin viitaten käsitteiden välisen eron liittyvän lähinnä painotuksiin ja niihin liitettyjen arvojen eroavaisuuksiin. (Filppa 2002: 27; Horsma 2004: 98.) Tutkimuksessani käytän osaamista, ammattitaitoa ja asiantuntijuutta toisilleen rinnakkaisina käsitteinä. Seppo Helakorven ajatuksiin perustuen Horsma liittyy osaamiseen hiljaisen tiedon. Hän tarjoaa osaamisen määrittelyksi taidon soveltamista sosiaalisessa kontekstissa (Horsma 2004: 98). Elina Rahkon mukaan osaaminen on yksilön ominaisuus, joka monipuolistuu persoonallisten ominaisuuksien kautta ja jota muokkaavat ja syventävät yksilön elämään ja

työhön liittyvät kokemukset (Rahko 2011: 49). Filppa jäsentää eri lähteiden perusteella osaamisen työstä suoriutumisen välineeksi. Osaaminen siten koostuu erilaisista tiedoista, taidoista, ominaisuuksista ja kyvyistä. (Filppa 2002: 27.) Sosiaalialan erityisosaamisen Filppa määrittelee ammatillisena osaamisena, joka lähtee kansalaisten tarpeista, ja joka näyttäytyy työn sisällöllisenä vaativuutena (mts. 71).

Rahko piirtää useiden lähteiden avulla kuvan kompetenssista ja kvalifikaatiosta. Ne ovat molemmat taitoja ja ominaisuuksia, jotka on saatu koulutuksen avulla. Käsitteiden painotusero on niiden viittauksen kohteessa: kompetenssi liittyy yksilöön ja kvalifikaatio työhön. Kompetenssi siten kuvaa niitä taitoja ja ominaisuuksia, jotka yksilö saa koulutuksen kautta ja joilla hän työstään selviää. Kvalifikaatio puolestaan on työn asettamia vaatimuksia ja edellytyksiä, joita työstä suoriutumisessa tarvitaan. Ammattitaitoa hän Matti Volasen ajatusten perusteella kuvaa viisiosaisena. Se muodostuu oman elinajan ilmiöihin liittyvästä yleissivistyksestä, oman ja muiden tekemän työn reflektiivisestä tarkastelusta, oman ammattialan asiantuntemuksesta, oman ammatin tulkinnasta ja työn edellyttämien taitojen hallinnasta. (Rahko 2011: 38–39.) Rahko näkee osaamisen yksilön ominaisuutena, joka muodostuu ajassa ja paikassa yksilön elämään ja työhön liittyvien kokemusten kautta. Persoonalliset ominaisuudet monipuolistavat sitä. (Mts. 49.)

Filppa esittää lähteittensä perusteella ammattitaidon olevan koko työprosessin hallintaa ja kykyä toimia oikein muuttuvassa ympäristössä. Hakkaraiseen, Heleniukseen ja Jääskeläiseen viitaten Filppa esittää, että ammattitaidossa on nykyään oleellista kykyä liittää oma osaaminen organisaation kokonaistoimintaan. Keskeistä on myös oman osaamisen liittäminen muiden osaamiseen, jolloin lähestytään moniammatillisuutta. (Filppa 2002: 27.) Ammatillisen tiedon hän jakaa eri lähteiden pohjalta formaaliin ja informaaliin tietoon. Formaali tieto on systemaattista, täsmällistä ja helposti välitettävissä olevaa tietoa. Informaali tieto on tietotaitoa, hiljaista tietoa: kokemusperäistä, vaikeasti käsiteltävää ja luonteeltaan esimerkiksi aavistuksia, mielikuvia, uskomuksia ja tunteita. (Mts. 28, 62.)

4.3 Sosionomikoulutuksen kompetenssit

Sosiaalihuollon kelpoisuusvaatimuksia koskevassa lainsäädännössä sosiaaliohjaajan pätevyysvaatimus on sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005: § 6). Yleisimmin tällaisen ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet sosiaa-

liohjaajat ovat koulutukseltaan sosionomeja. Työelämässä on kuitenkin myös esimerkiksi aiemman opintoasteen tutkinnon suorittaneita sosiaaliohjaajia (ks. Horsma 2004: 98).

Kompetenssit ovat tietojen, taitojen ja asenteiden yhdistelmistä muodostuvia laajoja osaamiskokonaisuuksia. Kompetenssilla tarkoitetaan yksilön pätevyyttä, suorituspotentiaalia ja kykyä suoriutua ammattiin kuuluvasta työstä. (Auvinen ym. 2006.) Ammattikorkeakoulujen yhteistyönä vuonna 2006 määrittelemiä sosionomitutkinnon kompetensseja uudistettiin vuonna 2010 (ECTS-kompetenssit 2012).

Sosionomin kompetenssit jakautuvat kuuteen osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen ja johtamisosaaminen. Seuraavan sivun kuvio on tiivistetty versio sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston esityksestä.

Sosiaalialan eettinen osaaminen
sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet eettinen reflektio yksilön ainutkertaisuuden huomioiminen ja arvoriitoja sisältävissä tilanteissa toimiminen tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen ja huono-osaisuuden ehkäiseminen
Asiakastyön osaaminen
oman ihmiskäsityksen ja arvomaailman merkityksen tunnistaminen asiakastyössä asiakkaan osallisuutta tukevan ammatillisen suhteen luominen asiakkaan tarpeiden ymmärtäminen ja tämän voimavarojen käyttöönottamisen tukeminen asiakastyön erilaiset teoreettiset työorientaatiot ja -menetelmät erilaisten asiakkaiden arkeen liittyvä tuki ja ohjaus asiakasprosessin eri vaiheet ja niihin perustuva työn kehittäminen
Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen
palvelujärjestelmien, niiden juridiset säädöspohjat ja tietojärjestelmät hyvinvointipalveluissa tapahtuvat muutokset ja palveluiden tuottaminen ja kehittäminen asiakkaiden palvelutarpeiden hahmottaminen, palveluohjaus ja ennalta ehkäisevä työ moniammatilliset työryhmät ja verkostotyö
Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen
epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavien rakenteiden ja prosessien analysointi yhteisösosiaalityön, yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja viestinnän keinot osallisuuden tukeminen ja yhteistyössä vaikuttamistyöhön osallistuminen
Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen
reflektiivinen, tutkiva ja kehittävä työote käytäntöpainotteista tutkimuksellista osaamista sosiaalialan kehittämishankkeiden suunnittelu, toteuttaminen, arviointi ja raportointi
Johtamisosaaminen
talous- ja henkilöstöhallinnan perusperiaatteet työyhteisön lähiesimiehenä toimiminen sosiaalialan osaamisen, työyhteisöjen ja palveluprosessien kehittäminen ennakoimattomissa toimintaympäristöissä toimiminen alan itsenäinen yrittäjyys

Kuvio 2. Sosionomikoulutuksen kompetenssit (ECTS-kompetenssit 2012).

5 Lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työnkuva

Luku keskittyy kuvaamaan lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työtä koskevia suosituksia ja lainsäädäntöä. Kerron aluksi sosiaalialan tehtävänkuvien selvittämiseen ja mallintamiseen keskittyneen Tehty-hankkeen pääpiirteet. Sen jälkeen kuvaan las-

tensuojelun avohuollon sosiaaliohjausta voimassa olevan lainsäädännön ja sosiaalialan tehtävärakennesuosituksen kautta.

5.1 Tehty-hanke

Sosiaalialan tehtävänkuvien määrittelyyn olennaisesti liittyvä hanke on Tehty – tehtävärakenteiden ja työmallien kehittäminen sosiaalialan työssä, jota rahoitti Etelä-Suomen lääninhallitus ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Hanke jakaantui kahteen hankekauteen. Tehty1 sijoittui vuosille 2005–2007. Se sai jatkoa hankkeessa Tehty2, joka alkoi ensimmäisen kauden päättymisvuonna 2007 ja jatkui vuoteen 2009 asti. (Tehty 2010.) Puhuessani Tehty-hankkeesta ilman numeroa viittaan molempiin hankkeisiin kokonaisuutena.

Tehty1-hanke perustettiin sosiaalialan tehtävärakenteiden ja työmallien kehittämistä varten. Sen verkkosivuilla (Tehty 2010) on ilmoitettu hankkeella olleen kaksi tavoitetta, jotka voidaan vielä tarkentaa alatavoitteisiin. Tavoitteet olivat:

Määrittelytyö:

toiminnan ja rakenteiden kuvaaminen, käsitteiden ja tehtäväkuvien määrittely.

Käyttöönotto:

toimintamallien kehittäminen ja käyttöönotto, työn sisällöllinen kehittäminen.

Lisäksi hankkeen puitteissa kehitettiin organisaation sisäisiä palveluketjuja ja moniammatillista tiimityötä. Päämääränä oli lisätä asiakastyön vaikuttavuutta. Toiminta keskittyi aikuisten palvelujen sosiaaliasemille ja lapsiperheiden palvelujen perhekeskuksiin. (Tehty 2010.) Hankkeessa tarkasteltiin sosiaaliohjaajan, sosiaalityöntekijän, etuuskäsittelijän, kotipalvelutyöntekijän sekä esimiesten työnkuvia. Erityisesti huomiota sai sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän välinen työnjako. (Liukonen – Lukman 2007: 10) Sosiaaliasemilla työnkuvan määrittelyt ja moniammatilliset tiimimallit otettiin sovelletusti käyttöön huhtikuussa 2007. Perhekeskuksissa uudet tehtävärakenteet ja toimintamallit otettiin käyttöön vuonna 2008. (Tehty 2010.) Kehittäminen jatkui Tehty2-hankkeessa, jossa arvioitiin tehtävärakenteiden ja mitoitusten toimivuutta (Liukonen – Lukman 2007: 11). Tehty2-hankkeen tavoitteena oli myös tehtävärakenteiden ja työnjaon määrittelyjen laajentaminen vammaispalveluihin, vanhusten palveluihin, sosiaaliseen kuntoutukseen ja lastensuojelun sijaishuoltoon (Tehty 2010).

Tehty oli luonteeltaan jo olemassa olevaa kehittävä hanke. Se pureutui tehtävärakenteisiin selvittämällä niiden sen hetkisen nykytilan ja ottamalla kantaa siihen, miten niitä tulisi kehittää (Liukonen – Lukman 2007: 12). Laadukkailla rakenteilla voidaan edistää työskentelyä ja palvelujen vaikuttavuutta ja torjua ongelmia, joita vastaavasti epäselvät tai huonosti toimivat rakenteet puolestaan saattaisivat aiheuttaa. Laajemmin tarkastellen Tehty reagoi sosiaalialan koulutuksessa ja työssä tapahtuneisiin muutoksiin (mts. 10). Yksi Tehty1-hankkeen loppuraportin nimeämästä viidestä kehittämisen ydinkohdasta on sosiaaliohjaajan työnkuvan laajeneminen ja itsenäistyminen (mts. 12). Laajenemissuunnaksi kirjoittajat ehdottavat lastensuojelun varhaisen tuen palveluita (mts. 107).

Liukonen ja Lukman tekevät Tehty1-hankkeen loppuraportissa ehdotuksen lastensuojelun tiimimallista, jossa tiimi toimii johtavan sosiaalityöntekijän alaisuudessa. Tiimin jäseniä ovat sosiaali- ja erityissosiaalityöntekijät sekä sosiaali- ja erityissosiaaliohjaajat. Johtavan sosiaalityöntekijän esimies on perhekeskuspäällikkö. (Liukonen – Lukman 2007: 99.) Lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työtehtäviksi he suosittelivat asiakassuunnitelmaan perustuvaa menetelmällistä ja intensiivistä perhe- ja lähityötä sekä arviointityötä sosiaalityöntekijän työparina. Ehdotuksessa sosiaaliohjaajan tehtäviä eivät olisi esimerkiksi suunnittelu ja koordinointi, vaan nämä olisivat sosiaalityöntekijän vastuulla. Lastensuojelulain mukaisten päätösten valmistelusta ja teosta vastaisi myös sosiaalityöntekijä. (Mts. 102.)

Tehty1-hankkeen alaisuuteen kuului yhteensä viisi sosionomi (AMK) -lopputyötä (Liukonen – Lukman 2001: 121). Yksi töistä oli Sosiaaliohjaajan osaaminen ja tehtäväkuva lastensuojelun alkuarvioinnissa (Portti – Putro – Pyhäjärvi 2007). Tutkimus kohdistui Helsingissä käytetyn alkuarviointimallin mukaiseen lastensuojelutarpeen selvitykseen, jota toteuttivat työparina sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja (mts. 1). Tutkimuksessa kartoitettiin sosiaaliohjaajien alkuarviointiin tuomaa osaamista sekä heidän työkäytäntöjensä yhtenäistämistä (mts. 17). Sosiaaliohjaajien työnkuvaa tulisi tutkimuksen tiedonantajien mukaan kehittää kelpoisuuslain puitteissa laajemmaksi ja vaativammaksi, jolloin se myös olisi paremmin nykyistä koulutusta vastaavaa (mts. 28–29.) Tutkimuksen mukaan alkuarvioinnissa sosiaaliohjaajan vastuu ei ole ennalta määrätty. Työroolien kuvauksessa sosiaaliohjaajan työnkuvan painopiste on lapsen keskittymisessä ja tämän äänen vahvistamisessa. Muilta osin tutkimus korostaa työntekijöiden tasapuolisuutta ja joustavuutta tehtävien jaossa selkeärajaisten työnkuvien sijaan. (Mts. 31.)

Tutkimuksen mukaan sosiaaliohjaajien osaaminen alkuarvioinnissa on käytännönläheistä työskentely- ja ajattelutapaa sekä arjen tuntemista. Heidän osallistumisensa työskentelyyn tekee siitä aiempaa monipuolisemman ja asiakaslähtöisemmän. (Mts. 34.)

Liukonen ja Lukman pitävät työnkuvien entistä tarkempaa työntekijöiden ydinosaamiseen perustuvaa määrittelyä mahdollisena uhkana asiakasprosessin eheydelle. Heidän mukaansa tarkkarajaisten työnkuvien vaarana on avun pirstaloituminen yhä useammalle työntekijälle, jolloin jokainen perheen kanssa työskentelevä ammattilainen pistäytyy perheessä hoitamassa vain oman osuutensa. Kirjoittajat muistuttavat luottamuksellisen, vuorovaikutukseen perustuvan työntekijän ja asiakkaan välisen suhteen merkityksestä ihmisten kanssa tehtävässä työssä. Heidän mukaansa tehtävärakenteen tulisikin tehtävien liiallisen pirstoutumisen sijaan auttaa perheen kanssa työskentelevien työntekijöiden määrän rajaamisessa. Asiakasprosessin eheyttä heidän mukaansa lisää myös tiimirakenteen moniammatillisuus, jolloin asiakkaan asiaa voidaan hoitaa yhden tiimin sisällä yhden esimiehen alaisuudessa. Sen vuoksi he ehdottavat mallia, jossa sosiaaliohjaajilla ei ole omia erillisiä tiimejä ja kaikilla alueilla työskentelee sekä sosiaalityöntekijöitä että sosiaaliohjaajia. Tiimissä voidaan sitten tarpeen mukaan keskittää varsinaisen työskentely yhdelle työntekijälle tai työntekijäparille. (Liukonen – Lukman 2007: 98.)

5.2 Lastensuojelulaki

Nykyinen lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee sosiaalityöntekijän tehtävät paljon sosiaaliohjaajan tehtäviä tarkemmin. Laissa mainitaan usein sosiaalityöntekijä ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta sanoja sosiaaliohjaaja tai sosiaaliohjaus ei esiinny laissa sellaisinaan kertaakaan. Opinnäytteeni aiheen osalta laissa esiintyy vastuun mukaan jaotellen kahdenlaisia tehtäviä: niitä, joita voi tehdä kelpoisuuslaissa määritelty pätevä sosiaalityöntekijä ja niitä, joita voi tehdä lastensuojelun työntekijä. Sosiaalityöntekijä sijoittuu molempiin näihin ryhmiin, sosiaaliohjaaja vain jälkimmäiseen. Lastensuojelulaissa on myös määritelty tietyt vastuutehtävät kunnalle ja johtavalle sosiaalityöntekijälle, mutta niihin en tässä opinnäytteessä puutu.

Lain mukaan lastensuojelun avohuollossa sosiaaliohjaaja voi vastaanottaa lastensuojeluilmoituksen tai hakemuksen sekä välittömästi sen yhteydessä arvioida kiireellisen lastensuojelun tarpeen.

Sosiaaliohjaaja ei voi ratkaista, aloitetaanko vireille tulleesta lastensuojeluasiasta lastensuojelutarpeen selvitys vai onko asia sellainen, ettei siinä tarvita toimenpiteitä. Sosiaaliohjaaja ei voi ilmoittaa lastensuojelun alkamisesta lapselle tai hänen huoltajalleen tai tehdä asiasta merkintää lapsen asiakirjoihin.

5.3 Lastensuojelun avohuollon tehtävärakennesuositus

Vuonna 2007 sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi suosituksen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakenteista (Sarvimäki – Siltaniemi 2007). Sen tarkoituksena oli luoda selkeyttä sosiaalialan työnjakoon eri ammattiryhmien välillä. Lisäksi haluttiin muokata tehtävärakenteita uudistunutta sosiaalialan koulutusta vastaavaksi. Tehtävärakenteiden muokkauksella pyrittiin sekä saamaan täysi hyöty alan koulutuksen tuomasta osaamisesta että vastaamaan paremmin sosiaalihuollon asiakaskunnan tarpeisiin. (Mts. 3.)

Esitetty suositus tarkastelee eri ammattiryhmien välistä tehtävänjakoa asiakasprosessista ja palveluiden vaikuttavuudesta käsin. Siinä korostetaan suunnitelmallista, reflektiivistä ja asiakasosallisuuden mahdollistavaa asiakasprosessia, jonka kiinteä osa on toiminnan jatkuva arviointi. Lisäksi painotetaan eri ammattiryhmien yhteistä tiimityöskentelyä. Kaiken toiminnan päämääränä on vaikuttavuus. (Sarvimäki – Siltaniemi 2007: 3–4.) Toimivaa asiakasprosessia tarvitaan suosituksen mukaan palveluiden vaikuttavuuden takaamiseksi. Toimivassa prosessissa asiakas on yksi prosessin suunnittelijoista, toiminta lähtee arvioidusta palvelutarpeesta ja myös prosessin vaikuttavuutta arvioidaan. Suosituksen mukaan prosessille täytyisi aina nimetä vastuhenkilö, jonka tehtävänä on varmistaa asiakasprosessin eri vaiheiden toteutuminen ja työntekijöiden toiminnan ohjautuminen palvelusuunnitelmasta käsin. Lisäksi hän vastaa toiminnan vaikutusten arvioinnista. Vastuutyöntekijällä ei tehtävärakennesuosituksessa ole välttämättä toteuttamisvastuuta tai ainakin toteuttamisvastuu voi vaihdella. Vastuuhenkilön ja muiden prosessiin osallistuvien työntekijöiden yhteistyön on kuitenkin sen mukaan oltava saumatonta. (Mts. 22–23.) Lisäksi työskentelyssä täytyisi pyrkiä siihen, että vastuuhenkilö pysyisi samana, vaikka asiakasprosessissa olisikin useampia alaprosesseja. Esimerkkeinä alaprosesseista mainitaan väliaikainen sijoitus laitokseen ja sosiaalihuollon ulkopuolisten palveluiden käyttö. (Mts. 25–26.)

Tehtävärakennesuositus pitää eri ammattiryhmien ammatillista osaamista tehtävien määrittämisen perusteena (Sarvimäki – Siltaniemi 2007: 22). Suosituksen mukaan lastensuojelun avohuollossa sosiaaliohjaaja voi vastaanottaa perheen ulkopuolisen henkilön tekemän lastensuojeluilmoituksen tai hakemuksen, jonka on tehnyt lapsi itse tai tämän perhe. Sosiaaliohjaajan täytyy kuitenkin välittää tieto saapuneesta ilmoituksesta tai hakemuksesta sosiaalityöntekijälle, joka päättää lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta. Jos selvitys aloitetaan, sosiaaliohjaaja voi tehdä sen sosiaalityöntekijän kanssa sopien yhdessä työnjaosta. Lastensuojelutarpeen kirjallisesta selvityksestä vastaa sosiaalityöntekijä. Mikäli lapsella tai perheellä on tarvetta avohuollon palveluihin, tehdään sosiaalityöntekijän johdolla asiakassuunnitelma, jonka laatimiseen sosiaaliohjaaja voi osallistua moniammatillisen tiimin jäsenenä. Sisäisestä työnjaostaan tiimi voi päättää itse. Huostaanottoon, sijaishuoltoon, avohuollon tukitoimiin ja jälkihuoltoon liittyvien päätösten valmisteluun tarvitaan tehtävärakennesuosituksen mukaan kaikkien ammattiryhmien asiantuntemusta. Sosiaaliohjaaja voi siis toimia valmistelutyössä osallisena. Lopulliset päätökset tekee kuitenkin sosiaalityöntekijä. (Mts. 29.) Sosiaaliohjaaja neuvoo ja ohjaa asiakasta ja tekee psykososiaalista työtä tämän kanssa sekä osallistuu lapsen edun toteutumisen, asiakassuunnitelman ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin. Sosiaalityöntekijällä on tehtävärakennesuosituksen mukaan kokonaisvastuu avohuollon asiakasprosessista. Hän usein on suunnittelija ja koordinoija, sosiaaliohjaaja puolestaan näiden suunnitelmien toteuttaja. Esimerkiksi palveluohjauksen, avohuollon tukitoimien ja jälkihuollon osalta suositus esittää vastuun jakamista niin, että sosiaaliohjaaja tekee asiaan kuuluvat päätökset ja suunnittelee toiminnan, jonka sosiaaliohjaaja sitten toteuttaa. (Mts. 30–31.)

6 Työparityöskentelyn taustaa

6.1 Sosiaalialan työparityöskentely tutkimuksessa

Työparityötä kehittäneen Hanna Liikasen mukaan sosiaalialan työparityöskentelystä on viime vuosien aikana tehty erilaisia opinnäytteitä, mutta muuten tutkimusta aiheesta on vähän (Liikanen 2011: 52). Hänen mukaansa työparityö perustuu reflektiivisyyteen ja dialogisuuteen (mts. 56). Menetelmänä se myös tukee sosiaalityön reflektiivisyyttä (mts. 70). Toisaalta hän toteaa, ettei pelkkä työparityö itsessään takaa oppimista tai

toiminnassa kehittymistä. Hänen mukaansa käyttöön tarvitaan jokin työkalu, jolla työskentelyyn saadaan etäisyyttä ja jonka avulla reflektio tulee mahdolliseksi. (Mts. 66)

Tiuraniemen määritelmän mukaan reflektiivisyys on oman toiminnan ja minuuden tarkastelua. Hän liittää sen erityisesti vuorovaikutustilanteisiin. Niissä reflektiivisesti toimiva yksilö arvioi ja tunnistaa ensin omaa sisäistä maailmaansa ja omia tunnetilojaan. Tämän arvion perusteella hän pyrkii tavoittamaan myös keskustelukumppaninsa sisäistä maailmaa. (Tiuraniemi 2002: 2.) Erikssonin ja Arnkilin mukaan dialogisuus on pyrkimystä vastavuoroisuuteen sekä vuoropuheluita, joissa ääneen ajatteleva ja kuunteleva korostuvat pelkän puhumisen lisäksi (Eriksson – Arnkil 2009: 2, 40). Myös Kaarina Mönkkösen mukaan dialogisuutta voidaan tarkastella sekä kommunikaatiotaitona että yhteistoiminnallisena suhteena (Mönkkönen 2002: 3).

Kaisa Maja liittää sosiaalityöntekijöiden keskinäiseen parityöhön vertaistuen, työssä oppimisen ja ammatillisen kehittymisen (Maja 2011: 74). Hänen mukaansa työpariuudessa parhaimmillaan toteutuu samankaltainen asiantuntijuutta ja ammattikäytäntöjä edistävä reflektiivisyys kuin työnohjauksessa. Asiakastilanne on työparille kuitenkin joututtu, eikä hänelle sen vuoksi tarvitse aluksi kuvailua koettua tilannetta toisin kuin työnohjaajalle (mts. 77). Viittä sosiaalityöntekijän teemahaastattelua analysoituaan Maja esittää parityöskentelyn ja yhteistapaamisen erojen liittyvän parityöskentelyn jatkuvuuteen ja sen sisältämään yhteisvastuuseen. Yhteistapaamisessa kysymys on toisen työntekijän asiakkaan tapaamisesta, johon kollega osallistuu. Toiminta saattaa olla kertaluontoista ja satunnaista. Sen sijaan parityössä asiakas on yhteinen ja molemmat työntekijät kantavat hänen asioistaan vastuun. Toiminta on yhteistapaamista suunnitelmallista ja sisältää reflektion mahdollisuuden. (Mts. 80–81.) Parityöskentelyn prosessi jakautuu hänen mukaansa alkuvalmisteluihin, tapaamiseen ja jälkipuintiin (mts. 82).

Elina Rahko (2011) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksia näiden kahden ammattiryhmän keskinäisestä työparityöstä. Rahkon tutkimuskysymykset käsittelevät tiedonantajien näkemyksiä ja kuvauksia sosiaalialan korkeakoulutuksen tuottamasta osaamisesta, työparityöstä kokonaisuutena sekä sen kehittämistarpeista (mts. 23.) Rahkon mukaan työparityössä syntyy uutta asiantuntemusta, joka vastaa sosiaalialan muuttuneisiin haasteisiin. Työskentelytavalla voidaan hyödyntää molempien työntekijöiden korkeakoulutuksen tuottamaa osaamista. Rahkon tutkimuksen mukaan sekä sosiaaliohjaajan että sosiaalityöntekijän työ on työparityössä selkeästi ja joustavasti määrittynyttä. (Mts. 3.) Rahko vertaa tutkimuksensa tiedonantajien sosiaa-

liohjaajan osaamista koskevia näkemyksiä Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston määrittelemiin sosionomitutkinnon osaamisalueisiin vuodelta 2008. Osaamisalueet ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmän osaaminen, yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen, reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen sekä yhteiskunnallinen analyysitaito. Rahkon tutkimuksen tiedonantajien haastatteluissa ilmeni neljä näistä kuudesta ryhmästä; mainitsematta jäivät sosiaalialan eettinen osaaminen sekä yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. (Mts. 51.) Sosiaaliohjaajan työn sisältö työparityössä on Rahkon tutkimuksen mukaan suunnitelman toteuttamista, rinnalla kulkemista, verkostotyötä ja tiedonhaltijana toimimista. Suunnitelman toteuttaminen ilmenee käytännön työhön jalkautumisena, asiakkaan konkreettisena tukemisena ja ohjaamisena. Rinnalla kulkeminen viittaa asiakkaan arjen asioiden tukemiseen, säännölliseen tapaamiseen, asiakkaan tukeutumiseen ohjaajaan ja asiakassuhteen syvälliseen ja tasa-arvoiseen luonteeseen. Verkostotyöntekijänä toimiminen muodostuu verkostojen koolle kutumisesta ja verkostotyöskentelyyn osallistumisesta. Tiedonhaltijuus Rahkon tutkimuksessa on tiedonvaihtoon ja -välitykseen osallistumista. (Mts. 69–74.)

6.2 Moniammatillinen yhteistoiminta

Koveron ja Launiksen työterveyshuollon asiantuntijuutta käsittelevään teokseen viitaten Elina Rahko toteaa, että myös sosiaalialalla nykyään esiintyvien haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan vertikaalista asiantuntijuutta, joka tapahtuu eri ammattiryhmien rajapinnalla. Pelkkä yksilön asiantuntijuuden ja koulutuksen kehittäminen eivät enää riitä. Muiden lähteiden perusteella asiantuntijuus sosiaalialan muuttuvassa kentässä onkin Rahkon mukaan nykypäivänä reflektiivistä ja sosiaaliin yhteyksiin sidoksissa olevaa yhteistoimintaa. (Rahko 2011: 44–45.) Myös Horsma näkee lähteittensä pohjalta osaamisen organisaatiotasolla tapahtuvana tai kollektiivisena ilmiönä, jolloin kysymys on eri osaamisten yhdistelmästä (Horsma 2004: 98). Sosiaalialan työparityötä käsittelevässä teoksessaan Rahko hakee parityöhön taustateoriaa moniammatillisesta yhteistyöstä ja yhteistoiminnasta. Lähteidensä pohjalta hän kertoo käsittävänsä yhteistyön väliaikaisena, kun taas yhteistoiminnassa on hänen mielestään kyse tiiviimmästä ja pitkäkestoisesta työskentelystä, jonka aikana osapuolet tuottavat uutta yhteistä ymmärrystä. (Rahko 2011: 45–46.)

Moniammatillista yhteistoimintaa (interdisciplinary collaboration) on aihetta tutkivan ja jäsentävän kirjallisuuden pohjalta mallintanut Laura R. Bronstein (2002). Bronsteinin

käyttämien lähteiden pääpaino on sosiaalityössä. Viisiosaisessa jäsenyyksessään hän esittää moniammatillisen yhteistoiminnan koostuvan keskinäisestä riippuvuudesta (interdependence), uusista ammatillisista toiminnoista (newly created professional activities), joustavuudesta (flexibility), yhteisistä tavoitteista (collective ownership of goals) ja prosessin reflektiosta (reflection on process). Työntekijöiden keskinäistä riippuvuutta ilmentää yhdessä vietetty aika, keskinäinen kommunikointi ja työtoverin ammatillisten näkemysten ja panostuksen arvostaminen oman työn kannalta välttämättömänä. Oleellista on riippuvuus toisesta tavoitteiden saavuttamiseksi. Keskinäinen riippuvuus edellyttää ymmärrystä molempien työroolien eroavaisuuksista ja niiden rajoista. Uudet ammatilliset toiminnot tarkoittavat palveluiden toteuttamista sellaisilla uusilla tavoilla, jotka hyödyntävät tehokkaasti molempien työntekijöiden osaamisen. Moniammatillisessa yhteistoiminnassa luodaan uusia rakenteita ja toimintoja, joilla yhdessä saavutetaan enemmän kuin kummankin työntekijän itsenäisellä työskentelyllä. Joustavuudella Bronsteinin mukaan tarkoitetaan ammatillisten rajojen tarkoituksellista hämärtämistä ja kykyä kompromisseihin ristiriitatilanteissa. Yhteisillä tavoitteilla Bronstein tarkoittaa yhteistä tavoitteiden määrittelyä, suunnittelun ja tavoittelun prosessia, josta molemmat ovat yhteisesti vastuussa. Molemmat työntekijät kantavat myös vastuuta oman toimintansa vaikutuksista yhteistoiminnalle asetettuihin tavoitteisiin pääsemisessä. Prosessin reflektio on keskinäistä palautteen antamista sekä yhteistoimintasuhteen ja työskentelyprosessin pohtimista ja niistä keskustelemista. Prosessin reflektiolla vahvistetaan sekä itse yhteistoimintasuhdetta että sen vaikuttavuutta. (Bronstein 2002: 112.) Bronsteinin tutkimassa kirjallisuudessa esiintyy lisäksi neljä tekijää, jotka moniammatillisessa yhteistoiminnassa vaikuttavat toimintaa edistävästi. Ammatillisilla rooleilla (professional roles) viitataan muun muassa tehtävään soveltuvaan koulutukseen, kummankin työntekijän roolin ymmärtämiseen ja työn sisältämien arvojen ja etiikan sisäistämiseen. Rakenteelliset tekijät (structural characteristics) tarkoittavat työtä edistäviä rakenteellisia piirteitä, kuten riittäviä resursseja, esimieheltä saatavaa tukea ja yhteistoimintaa edistävää kulttuuria. Henkilökohtaisilla piirteillä (personal characteristics) viitataan työtoverissa havaittuihin positiivisiin koettuihin ominaisuuksiin, kuten kykyyn keskinäiseen luottamukseen ja ymmärrykseen. Kokemukset moniammatillisesta yhteistoimijuudesta (history of interdisciplinary collaboration) tarkoittavat aiempia myönteisiä kokemuksia moniammatillisesta yhteistoimijuudesta. Siinä missä näiden tekijöiden esiintyminen edistää yhteistoimijuutta, niiden puuttuminen vaikuttaa sitä estävästi. (Mts. 114–115.)

7 Tutkimuksen tarkoitus

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Lastensuojelun avohuoltoa määrittävä laki (417/2007) kuvaa sosiaalityöntekijän vastuuta asiakasprosessin aikana, mutta jättää enemmän liikkumavaraa sosiaaliohjaajan työn sisältöjen suhteen. Nykytilanteessa sosiaalityöntekijöiden työtaakka on suuri. Koska esimerkiksi päätösten tekemistä ei voida siirtää lain puitteissa muille työntekijöille, on perusteltua tutkia muita työnjaon mahdollisuuksia. Yhtenä näkökulmana voidaan tarkastella sosiaaliohjaajan roolia avohuollon kentällä. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaamista ja työtä sosiaalityöntekijän työparina. Tavoitteena on tutkimuksen keinoin tuottaa puolueetonta tietoa Läntisessä perhekeskuksessa kerätystä aineistosta työyhteisön käyttöön. Tuotettua tietoa voidaan hyödyntää myös laajemmin lastensuojelun kentällä suunniteltaessa ja kehitettäessä avohuoltoa ja sosiaaliohjaajan työtä.

7.2 Tutkimuskysymykset

Alun perin oma tavoitteeni tutkimukselle oli tehdä laaja, aineiston pääpiirteet kattava analyysi, josta olisi käynyt ilmi työparityöskentelyn yleiset piirteet, sosiaaliohjaajan rooli työskentelyssä sekä toteutunut työnjako. Tavoittelin näkökulmaa, joka ottaisi tasapuolisesti huomioon sekä sosiaalityöntekijät että sosiaaliohjaajat. Tutkimusprosessin edetessä kävi kuitenkin selväksi, että olin yrittämässä tutkia liian laajaa ja kunnianhimoista kokonaisuutta. Tämä näkyi muun muassa epäselvinä tutkimuskysymyksinä ja jatkuvina aikatauluongelmina. Tutkimuksen kohdetta oli rajattava tarkemmin, jotta tutkimuskysymykset säilyisivät hallittavina ja opinnäyte valmistuisi. Olen ratkaissut rajaamisen tarpeen painottamalla työssäni vahvemmin sosiaaliohjaajan näkökulmaa. Ammattikorkeakoulutaustastani vuoksi valinta on mielestäni luonteva, ovathan uudet sosiaaliohjaajat nykyään ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita.

Tutkimukseni sijoittuu Helsingin kaupungin Läntiseen perhekeskukseen, joka jakautuu Lassilan ja Kaarelan toimipisteisiin. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

Mitä on lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaaminen Läntisen perhekeskuksen työparityöskentelyssä?

Mitä on lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan työ Läntisen perhekeskuksen työparityöskentelyssä?

7.3 Omat sitoumukseni tutkijana

Omat yhteyteni lastensuojelun avohuoltoon ovat vähäiset. Olen kiinnostunut alasta, mutta en ole itse lastensuojelun työntekijä. Minulla ei myöskään ole aiempaa työkokemusta alalta. Toki sosionomikoulutukseni yhdistää minua vastaavan koulutuksen suorittaneisiin sosiaaliohjaajiin, mutta muuten katson tutkimukseni kohdetta ulkopuolisen silmin.

Tutkimusprosessin alkuvaiheessa kirjoitin ylös omia ennakkokäsitykseni tutkimukseni kohteesta. Arvelin sosiaaliohjaajien osaamista olevan hyvät vuorovaikutustaidot, käytännönläheinen työote sekä perheen voimaannuttaminen ja toimintakyvyn tukeminen. Työn painopisteiden ajattelin jakautuvan siten, että sosiaaliohjaajat tapaisivat perhettä enemmän ja sosiaalityöntekijät puolestaan keskittyisivät tekemään päätöksiä.

8 Tutkimuksen menetelmät

8.1 Käytetty aineisto ja sen hankinta

Tutkimukseni kohderyhmä on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Läntisen perhekeskuksen sosiaaliohjaajat ja -työntekijät. Kyseessä on lastensuojelun avohuollon yksikkö. Läntinen perhekeskus jakautuu Kaarelan ja Lassilan toimipisteeseen, joissa molemmissa toteutetaan ja kehitetään työparityöskentelyä. Toimipisteistä Kaarela on mukana Praksis-hankkeessa.

Tutkimukseni hyödyntää jo olemassa olevaa aineistoa, Läntisen perhekeskuksen työntekijöiden täyttämiä aineistonkeruulomakkeita. Lomake koostuu avoimista kysymyksistä ja sen on laatinut työparityöskentelyn kehittämistä varten ryhmä Kaarelan toimipisteen työntekijöitä. Lomakkeen sisältämät kysymykset määräytyvät työyhteisön oman kehittämishankkeen tarpeista käsin. Samaa lomaketta on hyödynnetty myös Lassilan toimipisteessä. Aineistonkeruumenetelmää voidaan kuvata rajatulle kohderyhmälle

lähetettynä avoimena verkkokyselynä. Kaarelan toimipisteessä työntekijät reflektoivat työtään lomakkeen avulla marraskuussa 2009, Lassilan toimipisteessä helmikuussa 2010. Lomakkeen sai täyttää työajalla ja siihen käytetty aika vaihteli puolesta tunnista koko työpäivään.

Tuomen ja Sarajärven mukaan haastattelulla ja kyselyllä voidaan saada tietoa ihmisen ajattelusta ja hänen toimintansa syistä (Tuomi – Sarajärvi 2009: 72). Posti- ja verkkokyselyiden etuna voidaan nähdä nopeus ja vaivattomuus, mutta niiden ongelmaksi saattaa muodostua matala vastausprosentti. Avoimiin kysymyksiin puolestaan sisältyy oletus, että vastaajilla on tietoa tutkittavasta aiheesta. Ne eivät kahlitse tutkimuksen tiedonantajia ja sallivat näiden käyttää omia sanojaan, mutta strukturoituihin kysymyksiin nähden vastaukset saattavat olla kirjavia ja niiden keskinäinen vertailu hankalampaa. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2010: 196–201.) Aineistonkeruulomake on välitetty rajatulle vastaajajoukolle työyhteisön sisällä ja sen aihe on kiinteä osa heidän työtään. Kohderyhmän valikoituneisuus ja aiheen läheisyys yleensä vähentävät katoa posti- ja verkkokyselyissä (mts. 196.). Työntekijät ovat oman työnsä asiantuntijoita. Näin ollen tässä tutkimuksessa täytyy vaatimus siitä, että aineistoa tuottavien henkilöiden on tiedettävä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä mahdollisimman paljon, eikä avointen kysymysten perusoletus muodosta ongelmaa (mts. 201; Tuomi – Sarajärvi 2009: 85).

Työntekijät ovat täyttäneet lomakkeen itsenäisesti omaa työtään, kokemuksiaan ja näkemyksiään pohtien, mutta työparien molemmat osapuolet ovat liittäneet kokemuksensa saman asiakasperheen kanssa työskentelyyn. Lomake muodostuu avoimista kysymyksistä, joissa työntekijää pyritään raportoimaan tapahtunutta työskentelyä, pohtimaan sen seurauksia ja perustelemaan tehtyjä ratkaisuja. Lisäksi pyydetään palautetta ja mielipiteitä kehittämishankkeen mielekkyydestä. Lomakkeen kysymykset ovat tutkimuksen liitteissä (Liite 1). Käytetyssä aineistonkeruulomakkeessa ei ole mitään strukturoitua tai numeerista. Se on avoin kysely, jonka avulla työntekijät ovat raportoineet tapahtunutta työskentelyä ja pohtineet sitä. Pohdinta ja tarkastelu kohdistuu eri tavoin itseän, työpariin, työparityöskentelyyn ja asiakkaaseen. Kirjoittajasta riippuen dokumenteissa vaihtelee raportoinnin tai pohdinnan painotus. Myös käytetty kieli vaihtelee asioiden luettelusta yhtenäiseen tekstiin jopa niin, että yhden dokumentin sisällä saattaa esiintyä useita eri tekstityyppejä. Jatkossa aineiston tiedonantajien kirjoittamiin teksteihin viitatessani en puhu täytetyistä lomakkeista, vaan kirjoitetuista reflektioista. Teen näin korostaakseni dokumenttien pohdiskeluvaa luonnetta ja vetääkseni rajaa kvantita-

tiivisen tutkimuksen suuntaan. Lomake mielletään usein strukturoiduksi lomakkeeksi ja liitetään kvantitatiiviseen lomaketutkimukseen. Tästä ei ole opinnäytteessäni kyse. Koska pohdinnan kohde aineistossa vaihtelee, olen halunnut määritellä aineistoa kuvaavan käsitteen siten, että se kattaa kaikki aineistossa esiintyvät variaatiot. Esimerkiksi itsereflektion käsite olisi liian rajattu eikä kattaisi aineiston niitä osia, joissa työntekijät pohtivat ja erittelevät työparinsa työskentelyä, koska itsereflektio kohdistuu yksilön omaan toimintaan (Tiuraniemi 2002: 9).

Aineiston laajuus on 47 sivua. Vastauksia on yhteensä 21, joista sosiaaliohjaajien vastauksia on 9, sosiaalityöntekijöiden 12. Olen saanut aineiston valmiiksi tulostettuna.

8.2 Tutkimusaineiston erityistapaukset

Eräs tutkimukseen osallistuneista työntekijöistä oli palauttanut kaksi reflektiota kahdesta eri työskentelystä. Näissä vastauksissa oli paljon samankaltaisuuksia esimerkiksi näkemyksissä siitä, miten työntekijä hyötyy työparityöskentelystä. En halunnut poistaa toista reflektiota, koska molemmissa oli sellaista informaatiota, jota toisessa ei ollut ja joka olisi poiston mukana kadonnut. En toisaalta myöskään halunnut, että yhden työntekijän mielipiteet painottuvat analyysissa toiston vuoksi liiaksi. Reflektioihin lähemmin tutustuessani kävi ilmi, ettei niissä esiintynyt päällekkäisyyksiä tutkimuskysymysteni kannalta oleellisissa osissa, sillä tutkimuksen tiedonantaja on niiltä osin sitonut vastauksensa kahteen eri asiakastapaukseen. Mikäli tutkimukseni käsittelisi vaikkapa työntekijöiden näkemyksiä työparityöskentelyn kehittämisestä, asia olisi toinen. Ratkaisin asian pitämällä molemmat reflektiot aineistossa.

Toinen poikkeus aineiston joukossa oli reflektio, jossa työntekijä pohti työparityöskentelyä yleisellä tasolla usean eri työskentelyn kautta. Tutkimuksen tiedonantaja ei ole tehnyt kovin selkeää eroa asiakastapausten välille. Sen vuoksi tutkijalta asiakastapausten erottaminen toisistaan vaatisi sellaista tulkintaa, joka ei perustu enää aineistoon. Analyysissä noudatin vastaajan esimerkkiä ja käsittelin hänen reflektiotaan yhtenä vastauksena.

Kolmas poikkeus aineistossa on reflektio, jossa sosiaaliohjaaja ja -työntekijä ovat ensin toimineet työpareina avohuollon lastensuojelutarpeen selvityksen ajan ja myöhemmin jatkaneet työskentelyä lapsen huostaanoton jälkeen. Koska opinnäytteeni rajautuu nimenomaan lastensuojelun avohuoltoon, sisältää kyseinen reflektio myös tutkimukseni

ulkopuolelle kuuluvaa informaatiota. Reflektion kirjoittanut työntekijä on pohtinut työparin työskentelyä yhtenä kokonaisuutena, joten tutkijana en varmastikaan ole täysin pysynyt rajaamaan huostaanoton jälkeisen työparityöskentelyn vaikutusta pois. Valitessani suoria lainauksia aineistosta analyysin tuloksiin olen kuitenkin pyrkinyt huomioimaan tämän reflektion erityisluonteen välttääkseni lukijan harhaan johtamisen.

Näiden lisäksi aineistossa on kerrottu muutamasta työskentelystä, joissa perheen kanssa on ensin työskennellyt sosiaaliohjaajien muodostama perhetyötä tekevä pari. Sosiaalityöntekijä on tullut mukaan lastensuojelutarpeen selvityksen vaiheessa. Aineiston tiedonantajat ovat kyselyyn vastatessaan pohtineet sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä. Tämä selittää aineistolainauksissa välillä esiintyvän maininnan useammasta sosiaaliohjaajasta.

8.3 Laadullinen sisällönanalyysi

Valitsin aineiston analyysimenetelmäksi laadullisen sisällönanalyysin. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 91) pitävät sisällönanalyysia perusmenetelmänä, jota voidaan laajasti soveltaa laadullisessa tutkimuksessa. Kyngäksen ja Vanhasen mukaan sisällönanalyysi soveltuu monenlaisen kirjallisen materiaalin analysointiin ja sen tavoitteena on esittää tutkittava ilmiö tiivistettynä mallina, jonka avulla tutkimuskohteena oleva ilmiö voidaan käsitteellistää. Esimerkkeinä analysoitavaksi soveltuvista dokumenteista Kyngäs ja Vanhanen mainitsevat muun muassa päiväkirjat, kirjeet ja raportit. (Kyngäs – Vanhanen 1999:3–4). Koska tutkimukseni hyödyntää valmista strukturoimatonta kirjallista aineistoa, näyttää laadullinen sisällönanalyysi täyttävän aineiston asettamat vaatimukset.

Esittelen seuraavassa kaksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin toteutustapaa. Helvi Kyngäksen ja Liisa Vanhasen (1999: 5–7) useiden lähteiden pohjalta muodostama malli induktiivisesta eli aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä on kolmivaiheinen: aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Ennen analyysia tutkijan tulee päättää, analysoiko hän aineistossa piilossa olevia viestejä, vai ainoastaan sitä, mikä on selvästi ilmaistu. Aluksi tutkija myös määrittelee analyysiyksikön ottaen huomioon tutkimustehtävänsä ja aineistonsa laadun. Analyysiyksikön pituus voi vaihdella sanasta ajatuskokonaisuuteen, vaikkakin ajatuskokonaisuus voi sisältää useamman merkityksen ja hankaloittaa analyysin etenemistä myöhemmin. Aineisto luetaan huolellisesti useita kertoja läpi. Aineiston pelkistämässä aineistolta kysytään

tutkimustehtävän mukaista kysymystä. Näin löydetään tutkimustehtävään liittyvät ilmaisut, jotka kirjataan mahdollisimman tarkkaan alkuperäisen ilmauksen mukaisesti dokumentin sivun marginaaliin. Marginaalista ilmaukset kerätään listoiksi. Ryhmittelyssä tutkija tulkintaansa hyväksi käyttäen etsii listoista samaa tarkoittavat ilmaisut, kokoaa ne omiksi ryhmikseen ja nimeää näin muodostetut kategoriat niiden sisältöä kuvaavalla tavalla. Abstrahoinnissa samansisältöisiä kategorioita yhdistetään toisiinsa. Näin muodostuu yläkategorioita, jotka nimetään samalla periaatteella kuin aiemmatkin kategoriat. Kategorioita yhdistetään toisiinsa niin kauan kuin se on sisällön kannalta mahdollista.

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009: 109–113) ovat muokanneet Jyväskylän yliopiston tutkija Timo Laineen rakentamaa analyysin etenemistä kuvaavaa runkoa. Tuomen ja Sarajärven mukaan tutkija määrittää analyysiyksikön Kyngäksen ja Vanhasen kuvaamalla tavalla. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tehtävänasettelun mukaisesti. Aikaisemmalla tiedolla ei katsota olevan mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa, koska analyysin on tarkoitus pohjautua ainoastaan tutkimuksen aineistoon. (Mts. 95.) Tuomen ja Sarajärven muokkaamassa analyysiversiossa haastattelut ensin kuunnellaan ja aukikirjoitetaan sana sanalta. Sen jälkeen ne luetaan ja perehdytään niiden sisältöön. Aineistosta etsitään ja alleviivataan tutkimustehtävän kannalta oleelliset pelkistetyt ilmaukset. Alleviivatut ilmaukset kootaan listaksi, josta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavuuksia. Tämän pohjalta pelkistetyt ilmaukset yhdistetään siten, että samansisältöisistä ilmauksista muodostetaan alaluokka. Kukin alaluokka nimetään sisältöä kuvaavasti. Alaluokat puolestaan yhdistetään yläluokiksi ja lopulta vielä yläluokat yhdistetään toisiinsa ja muodostetaan kokoava käsite. Analyysin edetessä myös käsitteet etenevät alkuperäisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johdopäätöksiin ja siten saadaan vastaus tutkimustehtävään. Luokkia yhdistellään toisiinsa niin kauan kuin se on mahdollista. Analyysin kaikissa vaiheissa tutkija pyrkii ymmärtämään tutkimuksensa tiedonantajia. (Mts. 109-113.)

Tuomi ja Sarajärvi suhtautuvat kriittisesti mahdollisuuteen toteuttaa aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Heidän mukaansa havainnot liittyvät aina aiempaan teoriaan, koska tutkijan tekemät valinnat vaikuttavat aina tuloksiin. Ongelmana heidän mukaansa on se, että tutkijan ennakkoluulot saattavat vaikuttaa tutkimustuloksiin, vaikka tutkimuksen tulisi edetä tiedonantajien ehdoilla. Ratkaisuyrityksenä tähän he mainitsevat mallin,

jossa tutkija kirjoittaa ennen analyysia omat ennakkokäsityksensä ylös, ja pyrkii suhtautumaan niihin tietoisesti koko analyysin ajan. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 96.)

8.4 Analyysin toteutus

Saamani aineiston lajittelin ensin neljään pinoon työntekijöiden tiimijaon mukaisesti. Tiimejä ovat A, B, C ja D yhdessä sekä E. Näistä A ja B ovat Kaarelan toimipisteen tiimejä, C, D ja E puolestaan Lassilan. C- ja D-tiimi työskentelevät samalla alueella noudattaen yhteisiä pelisääntöjä eikä aineistosta käy ilmi, kumpaan tiimiin vastaaja kuuluu. Näistä syistä myös aineiston lajittelussa yhdistin nämä kaksi tiimiä. Kunkin neljästä pinosta järjestin niin, että päällimmäisenä pinoissa olivat sosiaaliohjaajien vastaukset, sen jälkeen sosiaalityöntekijöiden. Tämän jälkeen numeroin aineiston käsin siten, että jokaisen pinon ensimmäinen paperiarkki alkoi eri sataluvulla. A-tiimin vastausten ensimmäinen sivu oli siis numero 101, B-tiimin vastausten ensimmäinen sivu oli 201 ja niin edelleen. Tarkoitukseni oli muodostaa aineistosta jäsennelty kokonaisuus, jonka järjestystä en vahingossa myöhemmin sekoittaisi. Halusin myös jättää itselleni mahdollisuuden havaita mahdollisia työskentelyeroja eri tiimien välillä. Tutkimuksen edetessä kävi kuitenkin selväksi, ettei yhden tutkimuksen puitteissa olisi mahdollista tutkia kaikkea aiheeseen liittyvää, niin kiinnostavaa kuin se sinänsä olisikin. Päätin siis pysytellä tutkimuskysymysten asettamissa rajoissa ja unohtaa tiimien välisten mahdollisten erojen tarkkailun. Analyysia varten kopioin järjestämäni aineiston ja tein merkintöjä kopioihin, en alkuperäisiin papereihin. Tutkimuksen ajan minulla siis säilyi sivunumerointia lukuunottamatta merkitemätön aineisto siltä varalta, että alleviivauksia tehdesäni jokin menisikin pieleen ja joutuisin aloittamaan alusta.

Kirjoitin aineistoa koskevat ennakkokäsitykseni ylös mahdollisimman tarkasti, jonka jälkeen luin aineiston kertaalleen läpi saadakseni siitä yleiskuvan. Huomasin, että työntekijöiden tuottama teksti vaihteli muodoltaan ranskalaisista viivoista esseeseen. Tiukasti rajattu analyysiyksikkö ei näin monimuotoiseen aineistoon soveltuisi. Olenkin sen vuoksi sallinut analyysiyksikön vaihtelun sanaparista ajatuskokonaisuuteen aina sen mukaan, mikä on näyttänyt kulloinkin käsittelyssä olevaan reflektioon parhaiten sopivan. Useita eri merkityksiä sisältävät analyysiyksiköt olen pilkkonut osiin Kyngäksen ja Vanhasen (1999: 6) esimerkkiä mukaillen. Esimerkiksi aineistossa esiintyneestä ilmauksesta ”asiakkaan problematiikan selvittäminen ja ymmärrys ja siihen vaikuttaminen” olen pelkistänyt ilmaisut ”asiakkaan problematiikan selvittäminen”, ”asiakkaan problematiikan ymmärrys” ja ”asiakkaan problematiikkaan vaikuttaminen”.

Tein päätöksen keskittyä tutkimaan vain aineiston ilmisältöä ja unohtaa mahdolliset piilossa olevat tulkintaa vaativat merkitykset. Ratkaisuun vaikutti tutkimuskysymysteni toisiaan lähellä oleva sisältö, joka olisi piilomerkitysten myötä saattanut muuttua päällekkäisyydeksi. Kun tutkimuksen tiedonantaja esimerkiksi kertoo reflektiossaan, että sosiaaliohjaajan osaaminen näkyy menetelmien käytössä, olisi ollut hankalaa päättää, kuuluuko menetelmien käyttö sosiaaliohjaajan osaamiseen, työhön vai molempiin.

Valitsin kummallekin tutkimuskysymykselle värin, jota vastaavaa kynää käyttäisin alleviivausten tekemisessä. Värien valintaan ei sisältynyt symboliikkaa. Etsin aineistosta kohdat, jotka tulkintani ja ymmärrykseni mukaan vastasivat tutkimuskysymyksiini ja alleviivasin kyseiset lauseet ja sanaparit tutkimuskysymyksiä vastaavilla väreillä. Kävin aineiston tällä tavalla huolellisesti läpi kahdesti. Analyysin edetessä aineistoa tarkkaillessani huomasin kaikesta huolimatta sivuuttaneeni joitakin oleellisia kohtia, joten kävin koko aineiston läpi vielä kolmannen kerran.

Alleviivattuani aineistoni paperiversiosta mielestäni kaiken tutkimukseni kannalta oleellisen kirjoitin analyysiyksikköjeni sisällön tekstitiedostoksi lajitellen ilmaisut kolmeen ryhmään kysymysten mukaan. Liitin ilmaisuihin arkin sivunumeron, jotta voisin tarpeen mukaan jäljittää ilmaisut alkuperäiseen aineistoon. Päätin kutsua analyysissa muodostuvia kokonaisuuksia luokiksi Tuomen ja Sarajärven (2009) tapaan. Yhdistelin samankaltaiset ilmaisut ryhmiksi ja annoin ryhmille niiden sisältöä kuvaavat otsikot. Nämä ryhmien otsikot ovat analyysini alaluokkia. Luokka-asteiden määrä ei ollut ennalta määriteltä. Analyysiä tehdessäni pyrin neliportaiseen jäsentelyyn, sillä se alkoi analyysin varhaisessa vaiheessa näyttää todennäköiseltä lopputulokselta. Kyseessä oli kuitenkin vain oletus tai työskentelyorientaatio, jota olin valmis tarvittaessa muuttamaan. Varauduin lisäämään tai vähentämään yhden luokka-asteen analyysin sitä vaatiessa.

Kuvio 3. Luokkien muodostuksessa käytetty työskentelyorientaatio.

Työskentelyorientaatiossani alaluokat muodostaisivat yläluokkia, jotka puolestaan muodostaisivat pääluokkia. Niistä muodostaisin yhdistävän luokan. Jos luokka-asteita tarvittaisiin lisää, nimeäisin lisätyn luokan ylemmäksi pääluokaksi. Mikäli taas luokka-asteita olisi liikaa, jättäisin pääluokat pois. Työskentelyorientaationi siis salli luokka-asteiden vaihtelun kolmesta viiteen. Lopullisessa analyysissä luokka-asteita oli kolmesta neljään, joten ylempiä pääluokkia ei muodostunut.

Raportin analyysiosaa kirjoittaessani palasin vielä uudelleen aineistoon ja sieltä poimituihin ilmaisuihin tarkistaakseni, etten ollut ymmärtänyt poimimiani ilmauksia väärin tai poiminut niitä irti asiayhteydestään niin, että niiden merkitys olisi muuttunut.

Analyysia esittelevissä luvuissa olen ottanut aineistosta suoria lainauksia. Mahdolliset kirjoitusvirheet olen pyrkinyt kopioimaan muutoksia tekemättä. Aineistossa esiintyneet erityisen poikkeukselliset ilmaisut olen merkinnyt hakasulkeissa olevalla sic-sanalla. Sic on latinaa ja tarkoittaa ”tosiaankin näin, todella tällä tavalla” (Hirsjärvi – Remes – Sajaavaara 1997: 358). Aineiston tiedonantajien yleisesti käyttämät sosiaalityöntekijää tarkoittavat ilmaisut stt ja sossu sekä sosiaaliohjaajaa tarkoittavan sosen olen jättänyt ennalleen. Toisinaan työntekijät ovat käyttäneet lyhennettä ls, joka tarkoittaa lastensuojelua. Aineistossa esiintyvä lyhenne ls.stt (joskus myös ls. stt) tarkoittaa siten lastensuojelun sosiaalityöntekijää ja ls-tarve lastensuojelutarvetta. Ellei toisin mainita, lainauksen sisällä esiintyvät tavalliset sulkujen ja lainausmerkit sekä mahdolliset tekstin korostukset ovat tutkimuksen tiedonantajien itsensä käyttämiä. Muutosten tekemiseen ja

tekemättä jättämiseen liittyvillä ratkaisuilla olen pyrkinyt samaan aikaan helposti ymmärrettävää ja luettavissa olevaa tekstiä. Lainauksen lopussa ilmaisen tavallisissa sulkeissa tiedonantajan ammatin, sillä se on tutkimukseni aiheen kannalta oleellinen tieto.

Suorien lainausten tarkoitus opinnäytetyössäni on tuoda tutkimukseni tiedonantajien ääni kuuluviin ja avata käsiteltävää aihetta lukijalle. Lisäksi pyrin aineistolainauksilla antamaan lukijalle mahdollisuuden arvioida tekemiäni valintoja. Sitaatteja valitessani olen ensisijaisesti pyrkinyt valitsemaan tekstinkappaleita, joissa kerrotaan paitsi se, mitä on tapahtunut myös se, miksi niin on tapahtunut, tai jotka jollakin muulla tavalla avaavat tutkittavaa ilmiötä. Olen myös pyrkinyt valitsemaan lainauksia monipuolisesti koko aineistosta, mutta tämä periaate on kuitenkin ollut alisteinen edelliselle. Olenkin jossain määrin päätenyt lainaamaan samoja tekstinkappaleita useita kertoja eri yhteyksissä.

Vaikka aineistoni on ollut järjestetty tiimien mukaan, olen pitänyt huolta siitä, että lainaamani tekstit esiintyvät opinnäytteessäni vaihtelevassa järjestyksessä. Sitaattien keskinäisestä järjestyksestä ei siten voi päätellä niiden kirjoittajien työtiimiä.

9 Sosiaaliohjaajan osaaminen työparityöskentelyssä

Tämä luku vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Selvitän, mitä lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaaminen on Läntisen perhekeskuksen työparityöskentelyssä. Työn sisältöä käsittelen seuraavassa luvussa.

Seuraava kuvio esittelee analyysin luokat. Sarakkeet vasemmalta oikealle kuvaavat analyysissa laaditun luokkarakenteen yhdistävästä luokasta alaluokkiin. Kuvio etenee yleisestä yksittäiseen, siis päinvastaisessa järjestyksessä kuin analyysin toteutus. Kuvion tarkoituksena on luoda lukijalle yleiskuva aineistosta tämän tutkimuskysymyksen osalta. Sosiaaliohjaajan osaamista on aineistossa asiakastyö, jonka osatekijöitä ovat lapsen kanssa työskentely, perheen kanssa työskentely, asiakassuhteen kehittäminen, asiakaslähtöisyys ja käytännönläheisyys.

Yhdistävä luokka	Yläluokat	Alaluokat
Asiakastyö	Lapsen kanssa työskentely	Lapsen tukeminen
		Lapsen äänen vahvistaminen
		Lasten kohtaaminen
	Perheen kanssa työskentely	Perheen tukeminen
		Perhetyön osaaminen
		Kasvatuksen tukeminen
		Palveluohjaus
	Asiakassuhteen kehittäminen	Suhteen luominen asiakkaaseen
		Luottamuksen rakentaminen asiakassuhteessa
		Asiakkaan kohtaaminen
		Vuorovaikutustaidot
	Asiakaslähtöisyys	Asiakastapauksen erityispiirteisiin liittyvä osaaminen
		Asiakkaan tilanteen hahmottaminen
		Asiakkaan elämäntilanteesta keskusteleminen
		Asiakkaan tukeminen
Käytännönläheisyys		
	Menetelmäosaaminen	
	Käytännön osaaminen	

Kuvio 4. Sosiaaliohjaajan osaaminen.

Luku etenee kuvion yläluokkien mukaan.

9.1 Lapsen kanssa työskentely

Aineistossa on useita ilmaisia osaamisesta, joka liittyy eri tavoin työskentelyyn lapsen kanssa. Ilmaisut voidaan luokitella lapsen tukemiseen, tämän äänen vahvistamiseen ja tämän kohtaamiseen. Lapsen tukemisesta puhutaan myös kannustamisena, jonka päämääränä on lapsen myönteinen kasvu ja kehitys.

Sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy [– –] lapsen / nuoren tukemisessa ja kannustamisessa myönteiseen kasvuun ja kehitykseen. (Sosiaalityöntekijä)

Lapsen äänen vahvistaminen sosiaaliohjaajan osaamisen osa-alueena on aineistossa lapsen näkökulman ottamista, lapsen tukemista oman elämäntilanteensa sanoittamisessa sekä lapsen kuvaamien ajatusten, kokemusten ja suunnitelmien esillä pitämistä.

Lapsi näyttäytyy ehkä vielä enemmän sosen kautta. (Sosiaalityöntekijä)

Soso on erittäin hyvä haastamaan ajatuksiani sekä nostamaan sinnikkäästi esille nuoren omia ajatuksia, suunnitelmia, pelkoja jne. [– –] [Sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy] erittäin voimakkaana [lapsen] osallisuuden tukemisena, kykynä etsiä erilaisia tapoja saada nuori tuottamaan tietoa omasta elämästään. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajalla nähdään olevan lasten kohtaamisessa tarvittavaa osaamista. Osaaminen liitetään aineistossa johonkin tiettyyn lapsuuden ikäkauteen, esimerkiksi varhaislapsuuteen tai nuoruuteen.

Myös erityisesti pienempien lasten tapaamisissa olen saanut tukea työpariltani, jolla on enemmän kokemusta ja ammattitaitoa nuorempien lasten kohtaamisessa [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

Aineistossa on saman- tai lähes samansisältöisiä ilmauksia, joista toiset keskittyvät lapseen, toiset koko perheeseen. Reflektioiden kirjoittajat puhuvat esimerkiksi lapsen tukemiseen liittyvästä sosiaaliohjaajan osaamisesta ja perheen tukemiseen liittyvästä osaamisesta. Nämä ilmaukset olisin voinut ryhmitellä alaluokkiin toisinkin. Pitämällä lasta koskevat ilmaukset omana ryhmänään analyysissä säilyi kuitenkin tarkempi uskollisuus aineistolle, jossa nimenomaan lapseen liittyvä osaaminen nousee työntekijöistä juuri sosiaaliohjaajalle tyypilliseksi osaamiseksi.

9.2 Perheen kanssa työskentely

Sosiaaliohjaajalla on aineiston tiedonantajien mukaan osaamista perheen tukemisessa, perhetyössä, kasvatuksen tukemisessa ja palveluohjauksessa. Perheen tukeminen on aineistossa perheen kanssa työskentelyä ja perheen sisäiseen toimintaan vaikuttamista. Seuraavassa sosiaaliohjaajan perheen kanssa työskentelyyn liittyvä osaaminen ja perhetyö nähdään työpariuden aloittamisen taustalla.

Toivoin itse sosiaaliohjaajaa mukaan [työpariksi lastensuojelutarpeen selvitykseen], sillä omat alustavat huolenaiheeni liittyivät perheen keskinäiseen kommunikation ja dynamiikkaan, joiden parissa olisi tulevaisuudessa voinut olla mahdollisuus työskennellä perhetyön keinoin ja joiden havainnointiin koin sosiaaliohjaajalla olevan ammattitaitoa. (Sosiaalityöntekijä)

Perheen tukemisen ja perhetyön osaamisen alaluokat ovat sisällöllisesti hyvin lähellä toisiaan. Tutkimuksen tiedonantajat ovat kuitenkin aineistossa liittäneet osan ilmaisuisista perhetyön työmuotoon, joten ne ovat omana alaluokkanaan.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Sekä minulla että toisella sosolla on aikaisempaa kokemusta perhetyöstä, josta on ollut hyötyä perheen kanssa työskennellessä. (Sosiaaliohjaaja)

Perhetyön osaamisen vaikutusta muuhun osaamiseen voidaan kuitenkin pohtia. Perhetyön osaaminen liittyy tiettyyn työmuotoon, perhetyöhön, joka kuuluu aineistossa sosiaaliohjaajan työhön. Jos työkokemus muokkaa ja syventää osaamista, kuten Rahko tutkimuksessaan toteaa, voidaan perhetyö nähdä monenlaisen sosiaaliohjaajan osaamisalueen taustalla (Rahko 2011: 49). Tällaisia mahdollisia osaamisalueita voisivat olla esimerkiksi lapsen ja perheen kanssa työskentely ja niihin liittyvät alaluokat.

Kasvatuksen tukemista aineistossa on kasvatustieteiden arviointi, kasvatusta käsittelevät asiakkaan kanssa käydyt keskustelut ja kasvatuskysymyksiin liittyvä asiantuntijuus.

Myös kasvatuskysymykset olivat [sosiaaliohjaajan] asiantuntijuutta. (Sosiaalityöntekijä)

Lasten kohtaamisessa käytettävien menetelmien hallinnassa, kasvatustieteiden arvioinnissa, vankassa lapsinäkökulmassa. (Sosiaalityöntekijä, alleviivaus tutkijan)

Kaksi tutkimuksen tiedonantajaa pitää sosiaaliohjaajan osaamisena palvelutarjonnan tuntemusta ja palveluohjausta.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntijuus näkyy työskentelyssä?] [– –] Palvelutarjonnan asiantuntijuutena. (Sosiaalityöntekijä)

9.3 Asiakassuhteen kehittäminen

Asiakassuhteen kehittämiseen liittyvää osaamista on aineistossa suhteen luominen asiakkaaseen, luottamuksen rakentaminen, asiakkaan kohtaaminen ja vuorovaikutus-

taidot. Tähän yläluokkaan kuuluvien alkuperäisten ilmaisujen yhdistävä tekijä on se, että ne kuvaavat asiakassuhteen sisällön ja laadun edistämistä ja kehittämistä.

Aineistossa sosiaaliohjaaja ei luo suhdetta korostetusti vain johonkin tiettyyn asiakasryhmään. Alaluokan ilmaisut liittyvät sekä lapsiin että vanhempiin, joskus jopa molempiin, kuten seuraavassa lainauksessa.

[Me sosiaaliohjaajat] olemme mielestäni onnistuneet luomaan hyvän suhteen sekä äitiin että poikiin [– –]. (Sosiaaliohjaaja)

Luottamuksen rakentaminen asiakassuhteessa saattaa aineistossa liittyä asiakkaan suunnalta ilmenevään vastustukseen, jonka yli on päästävä työskentelyn onnistumiseksi.

Sosiaaliohjauksen markkinoiminen perheelle, vastustuksen murtaminen ja luottamuksellisen, vastaanottavaisen asenteen luominen sosiaaliohjaukseen. (Sosiaaliohjaaja)

Taito luoda kontakti nuoreen ja saada hänet avautumaan äidin ”henkisestä vastustelusta” huolimatta. (Sosiaalityöntekijä)

Seuraavassa esimerkissä sosiaaliohjaajan ja asiakkaan välinen luottamus on jo olemassa. Joitakin lauseita myöhemmin tutkimuksen tiedonantaja kuvaa yhteyttä asiakassuhteen laadun ja asiakkaan tarpeiden hahmottamisen välillä.

Sosolla on hyvin luotettava ja lämmin suhde tyttöön. [– –] Sosiaaliohjaajan työskentely asiakkaan kanssa oli tiiviimpi / on ollut asiantuntija ja luotettavan asiakassuhteen perusteella voinut hahmottaa asiakkaan työskentelytarpeita paremmin. (Sosiaalityöntekijä)

Kaksi aineiston sosiaaliohjaajaa mainitsee omana osaamisenaan asiakkaan kohtaamisen. Seuraavassa aineistolainauksessa sosiaaliohjaajan osaamista on asiakkaan kohtaamisen lisäksi myös kuunteleminen, joka analyysissä yhdistyi vuorovaikutustaitojen alaluokkaan.

Koen sos.ohjaajana tärkeänä asiakkaiden oman kokemuksen ja heidän kerronnan merkityksellisenä eli asiakkaiden kohtaamisen tärkeyden sekä heidän kuuntelun. (Sosiaaliohjaaja)

Vuorovaikutustaidot mainitaan aineistossa myös yleisellä tasolla yksilöimättä yksittäisiä taitoja sen tarkemmin.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Vuorovaikutustaitoina nuoren kanssa [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

Runsaiden tapaamisten myötä sosiaaliohjaajalla hyvä vuorovaikutus perheenjäseniin. (Sosiaalityöntekijä)

9.4 Asiakslähtöisyys

Asiakslähtöisyyttä on aineistossa asiakastapauksen erityispiirteisiin liittyvä osaaminen, asiakkaan tilanteen hahmottaminen, tämän elämäntilanteesta keskusteleminen ja asiakkaan tukeminen.

Muutama tutkimuksen tiedonantaja kertoo sosiaaliohjaajalla olleen reflektiossa kuvattua asiakastapauksen erityispiirteisiin liittyvää osaamista. Aineistossa mainittuja erityispiirteitä ovat syömishäiriö, osastojakso sairaalassa ja perheen maahanmuuttajatausta. Kyse voi siten olla paitsi jostakin perheen kohtaamasta ongelmasta myös perheeseen itseensä liittyvästä ominaisuudesta, joka itsessään ei ole negatiivinen piirre. Aineistossa asiakastapauksen erityispiirteisiin liittyvä osaaminen nähdään työkokemuksen tai koulutuksen tuomana.

Meillä on molemmilla [sosiaaliohjaajilla] myös aikaisempaa kokemusta maahanmuuttajien parissa työskentelystä ja itse olen erikoistunut monikulttuuriseen sosiaalityöhön, josta on ollut apua mm. kulttuurierojen ymmärtämisessä ja huomioon ottamisessa. (Sosiaaliohjaaja)

[Työpari valittiin] työtilanteen perusteella, myös kokemuksen perusteella, asiakasperheen [lapsi] sairastaa anoreksiaa, soso työskennellyt aikaisemmin vastaavanlaisessa perheessä. (Sosiaaliohjaaja)

Asiakkaan tilanteen hahmottamista kuvataan aineistossa asiakkaan ongelmien, huolien ja tarpeiden selvittämisenä, kartoittamisena ja ymmärtämisenä.

Sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy ongelmatilanteiden hahmottamisen prosessissa [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

Eräs tutkimuksen tiedonantajista näkee keskustelemisen välineenä hahmottaa asiakkaan tilannetta.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Kokemusta koko perheen tarpeiden ja huolien kartoittamisesta keskustelemalla [– –]. (Sosiaaliohjaaja)

Asiakkaan elämäntilanteesta keskusteleminen on myös kokonaan oma alaluokkansa. Tämän alaluokan ilmaisut ovat kaikki peräisin yhdeltä tutkimuksen tiedonantajalta. Kyseisessä reflektiossa kerrotaan elämännhallinnan eri osa-alueisiin liittyvistä keskusteluisista, joita sosiaaliohjaaja on käynyt asiakkaiden kanssa.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Kotikäynnit/tapaamiset/keskustelut liittyen perheen elämän hallintaan, arjen sujuvuuteen, parisuhde asioihin, väkivaltaan, seksiin, lasten kasvatukseen, äidin omaan traumaattiseen lapsuuteen, raskauteen ja uuden perheenjäsenen tulon valmentamiseen. (Sosiaaliohjaaja)

Yhdeksi sosiaaliohjaajan osaamisalueeksi analyysissä muodostui asiakkaan tukeminen. Aineistossa asiakkaan tukeminen on työparin toimintaan liittyvien ehdotusten tekemistä, asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttamista ja verkostokokouksessa työskentelyä.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Asiakkaan problematiikan selvittäminen ja ymmärrys ja siihen vaikuttaminen. (Sosiaaliohjaaja)

Tähän alaluokkaan kuuluvat analyysiyksiköt ovat sisällöltään hyvin vaihtelevia. Kyseessä on kahdelta tutkimuksen tiedonantajalta peräisin oleva joukko ilmaisuja, jotka poikkeavat muista tutkimuskysymykseen vastaavista analyysiyksiköistä. Niitä ei siten voinut loogisesti yhdistää muihin alaluokkiin. Tämän havaittuani kysyin tutkijana itseltäni, olisiko näillä ensisilmäyksellä hajanaisilta vaikuttavilla ilmaisuilla keskenään jotain yhteistä. Kyseisten analyysiyksiköiden yhdistämistä omaksi luokakseen puolsi se, että tulkintani mukaan niissä esiintyvällä monenlaisella osaamisella on yhteinen päämäärä, asiakkaan tilanteeseen vaikuttaminen myönteisellä tavalla.

Seuraavassa lainauksessa tutkimuksen tiedonantaja kertoo molempien työntekijöiden olleen yhtä lailla selvillä lapsen tilanteesta, ja sosiaaliohjaaja on siksi pystynyt ehdottamaan järkeviä toimintatapoja.

Soson kanssa olen myös pystynyt purkamaan vaikeita tilanteita paremmin kuin esimerkiksi tiimissä, koska hänellä on asiakkaasta sama tieto ja kokemus kuin itselläni eikä hänelle tarvitse selittää kaikkea alusta lähtien, joka kerta kun on jotain pohdittavaa. Saman kokemuksen ja tiedon pohjalta hän pystyy myös tarjoamaan realistisempia ja toimivampia ehdotuksia suhteessa juuri tähän caseen. (Sosiaalityöntekijä)

Alaluokan otsikoiminen ongelmanratkaisuksi antaisi luokasta liian kapea-alaisen kuvan, vaikka sen sisällössä onkin ongelmanratkaisuun viittaavia sävyjä.

9.5 Käytännönläheisyys

Sosiaaliohjaajan osaamisen käytännönläheinen ulottuvuus koostuu menetelmäosaamisesta ja käytännön osaamisesta. Aineistossa mainittuja menetelmiä ovat kortit, jantöskentelyt, tehtävät ja kyselykaavakkeet. Toisinaan menetelmät mainitaan vain yleisellä tasolla. Seuraavassa on esimerkki molemmista.

[Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?] Menetelmätietämyksenä [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

Vuorovaikutustaitoina nuoren kanssa, erilaisten menetelmien (kuvakortit, elämänjana) tuntemuksena. (Sosiaalityöntekijä)

Yksi tutkimuksen tiedonantajista pitää hyödyllisenä sosiaaliohjaajan menetelmäosaamista nimenomaan pienten lasten kanssa. Lisäksi toisessa reflektiossa mainitaan osaaminen koko perheen kanssa käytettävistä menetelmistä. Muita ikäryhmiä ei aineistossa vastaavasti mainita.

Myös erityisesti pienempien lasten tapaamisissa olen saanut tukea työpariltani, jolla on enemmän kokemusta ja ammattitaitoa nuorempien lasten kohtaamisessa sekä heidän kanssaan käytettävistä menetelmistä. (Sosiaalityöntekijä)

Käytännön osaamista on aineistossa käytäntöön ja asiakkaan arkeen liittyvät asiat. Tämän alaluokan ilmaisut ovat peräisin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista reflektioista.

Sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyi arjen asioiden hahmottamisessa ja selvittämisessä. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan asiantuntemus: enemmän käytäntöön liittyviä asioita [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

10 Sosiaaliohjaajan työ työparityössä

Tämä luku vastaa toiseen tutkimuskysymykseeni. Esittelen analyysin tulokset sosiaaliohjaajan työn osalta. Analyysissa muodostetut luokista on esitelty yleisnäkymä seuraavalla sivulla kuviossa 5, jota tulkitaan samoin kuin edellisessä luvussa esitettyä kuviota. Analyysin mukaan aineistossa kuvattu sosiaaliohjaajan työ jakautuu asiakastyöhön sekä yhteistyöhön. Näistä asiakastyö on lapsen ja perheen tukemista, perheen tilanteen selvittämistä, perheen kanssa kontaktissa olemista ja sosiaaliohjauksesta vastaamista. Yhteistyö on työskentelyn dokumentointiin osallistumista, kumppanuutta, tilanteiden käsittelyä työparin kanssa ja yhteiseen suunnitteluun osallistumista. Tämän luvun rakenne noudattelee kuviossa esitettyjä luokkia siten, että ensimmäisessä alaluvussa avaan sosiaaliohjaajan tekemän asiakastyön sisältöä. Toisessa alaluvussa kuvaan vastaavasti yhteistyön sisältöä.

Yhdistävä luokka	Pääluokat	Yläluokat	Alaluokat
Sosiaaliohjaajan työtyöparityöskentelyssä	Asiakastyötä	Lapsen tukemista	Tiivistä työskentelyä lapsen kanssa
			Lapseen keskittymistä
			Lapsen näkemyksen esiintuomista
		Perheen tukemista	Vanhemman tukemista kasvatuksessa
			Palveluohjausta
			Perheen avustamista asioinneissa
			Perheen arjen tukemista
		Perheen tilanteen selvittämistä	Verkostotyötä
			Perheen tilanteen hahmottamista
			Havaintojen tekemiseen osallistumista
		Perheen kanssa kontaktissa olemista	Neuvotteluja
			Perheen tapaamista
			Tapaamisilla keskustelemiseen osallistumista
	Kotikäyntien tekemistä		
	Sosiaaliohjauksesta vastaamista	Yhteydenpitoa perheeseen	
		Sosiaaliohjauksen tapaamisia	
		Perhetyön tekemistä	
	Yhteistyötä	Työskentelyn dokumentointiin osallistumista	Leirityötä
			Lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedon tekemiseen osallistumista
			Yhteisen työskentelyn kirjaamista
		Kumppanuutta	Oman työskentelyn kirjaamista
			Vastuun kantamiseen osallistumista
			Näkökulmien jakamista
Perheen tilanteesta keskustelemista			
Tilanteiden käsittelyä työparin kanssa		Sosiaalityöntekijän työskentelyn täydentämistä	
		Tilanteiden yhteistä purkamista	
		Tilanteiden yhteistä prosessoimista	
Yhteiseen suunnitteluun osallistumista	Tilanteiden yhteistä reflektointia		
	Yhteistä tapaamisten suunnittelua		
			Yhteistä työskentelyn etenemisen suunnittelua

Kuvio 5. Sosiaaliohjaajan työ.

10.1 Asiakastyö

Tässä alaluvussa kuvaan toiseen tutkimuskysymykseen liittyvän analyysin ensimmäistä pääluokkaa, asiakastyötä. Vaikka työtä tehdään parityönä yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa, tämän pääluokan toiminnassa osallisena sekä toiminnan kohteena on lastensuojelun asiakas. Sosiaaliohjaajan tekemä asiakastyö on lapsen ja perheen tukemista, perheen tilanteen selvittämistä, perheen kanssa kontaktissa olemista ja sosiaaliohjauksesta vastaamista. Alaluokkien muodostamisessa näkyy samankaltainen ilmiö kuin sosiaaliohjaajan osaamisen analyysissa: aineistosta muodostuu kaksi lähes samansisältöistä luokkaa, joista yhdessä puhutaan lapsesta, toisessa perheestä. Luokat olisi toki voinut yhdistää toisiinsa jo heti analyysin alkuvaiheessa, sillä kuuluuhan lapsikin perheeseen. Nykyisellä tavalla muodostettuna lapsen tukeminen tulee selkeämmin esiin. Analyysi tekee mielestäni näin paremmin oikeutta aineistolle, sillä sosiaaliohjaajan työssä on aineistossa selvä painotus lapsen kanssa työskentelyyn.

10.1.1 Lapsen tukeminen

Lapsen tukeminen on aineistossa tiivistä työskentelyä lapsen kanssa, lapseen keskittymistä ja tämän näkemyksen esiintuomista. Luokkaan kuuluvissa ilmaisuissa kysymys ei ole pelkästään lapsesta sosiaaliohjaajan tuen kohteena, vaan myös tuen erityisestä kohdistumisesta lapseen. Esimerkiksi sosiaaliohjaajan ja lapsen työskentelyn tiiviyyteen liittyvissä ilmauksissa puhutaan sekä asiakassuhteen laadusta että sen tiheydestä. Työntekijöistä sosiaaliohjaajan suhde lapseen on ollut intensiivisempi ja hän on tavannut lasta useammin.

Soso on ollut kontaktissa intensiivisemmin lapseen [– –]. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan työskentely asiakkaan kanssa oli tiiviimpi / on ollut asiantuntija ja luotettavan asiakassuhteen perusteella on voinut hahmottaa asiakkaan työskentelytarpeita paremmin. (Sosiaalityöntekijä)

Aineistossa kerrotaan työskentelyistä, joissa sosiaaliohjaaja on keskittynyt lapseen ja työskennellyt tämän kanssa kahden ilman työparin läsnäoloa. Vastaavasti sosiaalityöntekijän vastuulla on näissä tapauksissa ollut vanhemman kanssa työskentely. Päinvas- taista roolien jakoa aineistossa ei esiinny.

Pystytty jakamaan työtä; stt keskittyy äitiin, soso nuoreen. (Sosiaaliohjaaja)

Perhetyön jälkeen sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja ovat tavanneet yhdessä perhettä [– –] niin, että sosiaalityöntekijä on keskustellut äidin ja sosiaaliohjaaja tytön kanssa muutaman kuukauden välein ja tarvittaessa. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan työ on toisinaan ollut lapsen näkemyksen esiintuomista. Tapauksessa riippuen lapsen äänen vahvistamista on tarvittu esimerkiksi neuvotteluissa tai perheen sisäisen keskustelun tukemisessa. Seuraavassa aineistolainauksessa kuvataan verkostoneuvottelua. Sosiaaliohjaajan keskittyminen lapsen näkemykseen on vapauttanut sosiaalityöntekijän keskittymään muihin asioihin. Tutkimuksen tiedonantaja näkee tämän vaikuttaneen perheen saaman palvelun laatuun.

Erityisesti verkostoneuvotteluissa sekä nuori että hänen vanhempansa ovat tulleet huomioduksi paremmin, kun toinen työntekijä (stt) on voinut keskittyä käytännön asioista sopimiseen, lain kohtiin, suunnitelman laatimiseen ja toinen työntekijä (soso) on keskittynyt asiakkaan näkemyksen ylösnostamiseen. (Sosiaalityöntekijä)

10.1.2 Perheen tukeminen

Perheen tukeminen on aineistossa vanhemman tukemista kasvatuksessa, palveluohjausta, perheen avustamista asioinneissa, perheen arjen tukemista ja verkostotyötä.

Sosiaaliohjaaja on työparityöskentelyssä pohtinut lasten kasvatusta ja kuunnellut vanhemman lapsiin liittyviä tunteita.

Sosiaaliohjaaja on kyennyt auttamaan [– –] kasvatuskysymysten pohdinnassa. (Sosiaalityöntekijä)

Soso[n tehtävät]: tunnetyö, asiakkaan henkilökohtaiset [– –] lapsiin liittyvät surut ja murheet, ilot. (Sosiaaliohjaaja)

Sosiaaliohjaaja tukee perhettä erilaisia palveluita selvittämällä ja niihin ohjaamalla. Palveluohjausta saa tarpeen mukaan niin lapsi kuin perheen aikuinenkin.

Soso: nuoren kanssa työskentely, kontaktin luominen, mahdollisten muiden tukimuotojen kartoitus esim. Tyttöjen talon nuorelle sopiva ryhmä. (Sosiaaliohjaaja)

Sosiaaliohjaaja avustaa ja ohjaa perheitä erilaisissa asioinneissa. Joissakin asiakkaana olevissa perheissä keskeisiä avun tarpeeseen liittyviä tekijöitä ovat heikko suomen kielen osaaminen ja haasteet perille löytämisessä. Aineistossa sosiaaliohjaaja tarvitta-

essa varaa asiointiaikoja asiakkaan puolesta, saattaa paikalle ja on läsnä koko asiointin ajan.

Varasin äidille myös lääkäriajan ja olin mukana lääkärin tapaamisessa, jota kautta äiti pääsi jatkohoitoon [– –]. (Sosiaaliohjaaja)

Perheen asiointeihin liittyvä tuen tarve on vahvimmillaan jopa työparityöskentelyn alkamisen ja jatkumisen syy, kuten seuraavassa esimerkissä. Aluksi kysymys on ollut yksittäisestä tapaamisajan varaamisesta ja sinne saattamisesta, mutta työskentelyn edetessä työntekijöiden käsitys perheen asiointeihin liittyvästä avun tarpeesta on vain vahvistunut.

[– –] pojalle oli tarpeen saada oikeusavustaja, jolloin pyysin sosiaaliohjaajaa työpariksi hoitamaan siihen liittyviä käytännön asioita, (ajan varaaminen ja saattaminen oikeusaputoimistoon). Tarkoitus oli, että sosiaaliohjaaja olisi hoitanut vain tämän yksittäisen asian. Työskentelyssä alkoi kuitenkin nousta esiin runsaasti monenlaisia käytännön asioita, joita perhe ei mm. kielitaidottomuuden vuoksi osannut hoitaa, joten työparius jatkui. (Sosiaalityöntekijä)

Perheen arjen tukeminen mainitaan sosiaaliohjaajan työhön kuuluvana osana lyhytsaisesta parissa reflektiossa.

Sosiaaliohjaaja on kyennyt auttamaan arjen käytännön asioiden [– –] pohdinnassa. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan tekemä verkostotyö pitää aineistossa sisällään yhteydenpitoa verkostoihin ja yhteistyökumppaneihin sekä verkostokokouksia ja -neuvotteluja. Työpari on yleensä tehnyt työtä yhdessä tai jakanut sitä keskenään.

Verkostoissa [työskenneltiin] tarvittaessa yhdessä [– –] asiasisällön mukaan. (Sosiaaliohjaaja)

Pidetty verkostotapaaminen [– –] ja kuultu erikseen poikaa. (Äitiä ei vielä tavattu erikseen) [– –] Työskennelti yhdessä kun on ollut tapaamisia ja tilanteen arvioimista ja suunnittelua. (Sosiaaliohjaaja)

Soson kanssa olemme myös hoitaneet yhteydenpidon yhteistyökumppaneihin, eli kouluun, koripalloseuraan ja sosiaaliasemalle. Tämä yhteistyö on ollut osa työtämme ja myös yksi edellytys perhetyön onnistumiselle. (Sosiaaliohjaaja)

10.1.3 Perheen tilanteen selvittäminen

Perheen tilanteen selvittäminen on aineistossa perheen tilanteen hahmottamista, havaintojen tekemiseen osallistumista sekä neuvotteluja. Selvittäminen on siten selvyyden saamista ja kartoittamista, ei ratkaisemista. Sosiaaliohjaaja on työskentelyssä hahmottanut, millaista on lapsen todellisuus ja tarpeet ja millainen perheen tilanne on. Joissakin tapauksissa pari on tarkoituksella jakanut työtä niin, että sosiaalityöntekijä on keskittynyt aikuisen ja sosiaaliohjaaja lapsen näkökulmaan.

Perhetyön jälkeen sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja ovat tavanneet yhdessä perhettä [– –] niin, että sosiaalityöntekijä on keskustellut äidin ja sosiaaliohjaaja tytön kanssa muutaman kuukauden välein ja tarvittaessa. [– –] Äidin ja tytön välillä ollessa kireät, oli helpompi käydä yhteistä keskustelua, kun työntekijät saattoivat paneutua ”omansa” tilanteeseen ja valottaa asiaa hänen kannaltaan. (Sosiaalityöntekijä)

Aineistosta ilmenee, että sosiaaliohjaajalla on ollut aikaa tavata perhettä ja hän on myös tavannut monipuolisesti eri perheenjäseniä. Pari tutkimuksen tiedonantajaa näkee yhteyksiä näiden tekijöiden ja perheen tilanteen hahmottamisen välillä. Seuraavassa aineistonäytteessä perheen tilanteen selvittäminen näyttäytyy perheen tilanteesta selvillä olemisena.

Sosiaaliohjaajalla säilyi hyvin aktiivinen rooli suhteessa perheeseen ja hän oli koko ajan hyvin kartalla, koska hän tapasi kotikäynneillä useimmiten äitiä, myös isää ja tyttöä. Lisäksi isä tiedotti puhelimitse perhetilanteesta säännöllisesti sosiaaliohjaajalle. (Sosiaalityöntekijä)

Jos työntekijöistä toinen on ollut paremmin perillä asiakkaan tilanteesta, se on aineistossa sosiaaliohjaaja, jonka työ on usein painottunut asiakasperheen tapaamiseen sosiaaliohjaajan työn painottuessa vastaavasti työskentelyn suunnitteluun ja päätöksiin. Sosiaaliohjaajan perheen elämästä saaman kuvan kerrotaan tällöin olevan moni-ilmeisempi tai työskentelyn perheen kanssa intensiivisempi. Sosiaaliohjaajan ja lapsen työskentelyn tiivyyden, asiakastapaamisten runsauden ja perheen arjen tukemisen voidaan nähdä vaikuttavan siihen, että sosiaaliohjaaja on selvillä perheen tilanteesta.

Perheen tilannetta selvitetään aineistossa myös havainnoimalla, joka aineistossa on kuulunut kummankin työntekijän työhön. Seuraavassa lainauksessa yhteiseen havainnointiin liitetään luotettavuus; kaksi työntekijää havaitsee enemmän kuin yksi. Samalla virhetulkintojen todennäköisyys pienenee.

Yhteinen jakaminen, prosessointi ja havainnointi hyödyntävät asiakasta. Luotettavampaa myös asiakkaalle kun ei ole ollut vain yhden sanasta kiinni. (Sosiaalityöntekijä)

Kahden työntekijän havainnoinnin jakaminen ja yhdistäminen vaatii kuitenkin oman työnsä. Sosiaalityöntekijä jatkaa asiasta myöhemmin näin luetellessaan työparityöskentelyn haasteita:

Yksin tehdessä joutuu olemaan jollakin tavalla jäsenytyneempi. Yhdistää erillään kerätty informaatio kokonaisuudeksi.

Perheen tilanteen selvittämiseen kuuluvat myös neuvottelut. Sosiaaliohjaajan työtä neuvottelujen osalta aineistossa on neuvotteluun osallistumisesta sopiminen sekä neuvotteluun osallistuminen. Neuvottelujen vetämistä ei aineistossa mainita sosiaaliohjaajan työhön kuuluvana, vaan silloin kun siitä puhutaan, on se sosiaalityöntekijän vastuulla. Sosiaaliohjaajan läsnäoloa neuvotteluissa yksi tutkimuksen tiedonantajista perustellee näin:

Neuvottelut yhdessä (kotikäynnillä), koska neuvotteluissa on päivitetty kokonaistilanne ja palvelutarpeet, joiden pohjalta sitten on päätetty jatkotyöskentelystä ja työnjaosta. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan läsnäoloa neuvottelussa on siis puoltanut yhteisen kokonaistilanteen ylläpito ja perheen palveluiden tarpeen määrittely. Näytteessä ilmenee työparin työn pohjautuminen asiakkaan tarpeisiin. Siinä voidaan kuulla myös pyrkimystä molempien työntekijöiden ajan tasalla pitämiseen.

10.1.4 Perheen kanssa kontaktissa oleminen

Perheen kanssa kontaktissa oleminen on aineistossa perheen tapaamista, tapaamisilla keskustelemiseen osallistumista, kotikäyntien tekemistä ja yhteydenpitoa perheeseen. Osassa aineistoa työtä on jaettu työparin välillä siten, että sosiaaliohjaajan työ on painottunut perheen tapaamiseen, jolloin hän on hoitanut osan lapsen tai koko perheen tapaamisista yksin. Ratkaisuun näyttää usein vaikuttaneen sosiaalityöntekijän työtaakka.

Molemmat kirjasivat asiakasmuisteihin tapaamisia ja se sovittiin aina yhdessä. Sovitusti sos.ohjaaja tapasi pari kertaa kys.asiakasta ja hänen äitiään ja ne oli ls.stt:n kanssa yhdessä suunniteltu ja puhuttu auki. Ls-tarpeen selvityksen "faktujen keräämiseksi" ja perhe tilanteen selvittelyä ajatellen tämä on perustelua.

Myös ls.stt työtilanteen kiireellisyyden vuoksi tämä työskentely sopi työparille tosi hyvin. (Sosiaaliohjaaja)

Sosiaaliohjaaja on joutunut tapaamaan perhettä paljon yksin ja joutunut vastaanottamaan perheeltä paljon asioita, joita olisi ollut varmasti hyvä jakaa tasapuolisimmin työparin kanssa. Aikapula on vaikuttanut siihen, että sosiaalityöntekijä ei ole kyennyt riittävästi paneutumaan perheen asioihin. (Sosiaalityöntekijä)

Tällaisia työskentelyjä muistelevissa sosiaalityöntekijöiden reflektioissa kuuluu helppouden tunne siitä, että ollut mahdollista jakaa työtä toisen kanssa. Toisaalta he myös pohtivat työnjaon vaikutusta sosiaaliohjaajaan ja perheen asioiden jakautumisen tasapuolisuutta työparin kesken. Monet pareista ovat hoitaneet perheen tapaamiset pääosin tai jopa poikkeuksetta yhdessä. Niissäkin työskentelyissä, joissa sosiaaliohjaaja on tavannut lasta yksin, on hän usein tavannut koko perhettä tai vanhempaa yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa.

Tapaamiset on pidetty aina yhdessä ja sekä tapaamiset että selvityksen yhteenvedo on suunniteltu yhdessä etukäteen. (Sosiaalityöntekijä)

Yhteisillä tapaamisilla sosiaaliohjaaja osallistuu perheen kanssa keskustelemiseen sosiaalityöntekijän kanssa. Aineistossa ei ole mainintaa tapaamisista, joissa vain toisella työntekijällä olisi puheoikeus ja toisen tehtävä olisi vain passiivinen havainnointi. Aineistossa tekstiyhteydessään keskustelemiseen liittyvät ilmaisut ovat luonteva osa työskentelyn kuvausta. Yleensä edellä on kerrottu, mistä asioista työntekijät ovat erikseen vastanneet. Tällöin maininta keskusteluun osallistumisesta yhdessä on ikään kuin huomautus siitä, että keskusteleminen ei ollut niitä tehtäviä, joista vastasi vain toinen työntekijöistä.

Yhteydenpidon perheeseen hoiti sosiaalityöntekijä ja hän myös kirjasi tapaamiset. Eri perheen jäsenten tapaamiset toteutuivat toimistolla, lasten kanssa käyimme kortteja keskustelun apuna ja vanhempien kanssa tapaamiset olivat keskustelua. Meistä kumpikin kyseli asioita suht tasapuolisesti. (Sosiaaliohjaaja)

Tapaamisissa olemme olleet yhdessä ja erikseen. Yhdessä toteutetut tapaamiset on hoidettu siten, että mitään tiettyä kirjauskäytäntöä ei ole ollut. Erikseen on joka kerta sovittu, kumpi kirjaa. keskusteluun on osallistuttu yhdessä. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaaja tekee kotikäyntejä, usein yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Toisinaan käyntejä on ollut vain yksi. Joskus toinen työntekijöistä on saattanut olla estynyt.

Joissakin tapauksissa taas kotikäyntien suunniteltu sisältö on vaikuttanut siihen, ovatko molemmat työntekijät olleet aina läsnä vai eivät.

Verkostoissa [työskenneltiin] tarvittaessa yhdessä, asiakkaan luona tarvittaessa yhdessä, asiasisällön mukaan. (Sosiaaliohjaaja)

Työntekijöiden osallistumisesta päättäminen on suunnitelmallista toimintaa. Sen sijaan, että molemmat olisivat automaattisesti jokaisessa tilanteessa läsnä, työparin jäsenet ovat useissa työskentelyissä tehneet valintoja sen suhteen, ketkä ovat läsnä missäkin tilanteessa. Aineistossa viitataan sosiaalityöntekijän työtaakan kevenemiseen työparityöskentelyn myötä. Sosiaaliohjaajan työtaakkaan liittyvissä ilmauksissa kerrotaan, että sosiaaliohjaajalla oli paremmin aikaa jonkin asian hoitamiseen. Sosiaaliohjaajan kokonaistyömäärään aineisto ei suoraan ota kantaa, vaikkakin se ilmeisesti sosiaalityöntekijän työmäärään nähden ei ole ollut yhtä raskas. Aineistossa esiintyvät osallistumiseen liittyvät argumentit ovat jossain määrin painottuneita: sosiaaliohjaaja on läsnä, koska hänellä on paremmin aikaa, kun taas sosiaalityöntekijä on läsnä, koska hänen velvollisuksiensa puolesta täytyy olla. Taustalla voi kuulla laissa määritellyt vastuut, jotka painottuvat sosiaalityöntekijän suuntaan. Tällaista jaottelua kuitenkin pehmentävät aineistossa myös esiintyvät ilmaisut vastavuoroisesta työnjaossa joustamisesta. Lisäksi joissain ilmaisuissa kerrotaan parin pyrkineen olemaan aina asiakastapaamisissa yhdessä läsnä, jolloin reflektiossa voi kuulla molempien läsnäolon näkemisen jonkinlaisena arvona. Se, miksi tällainen arvo nähdään, ei kuitenkaan yleensä käy ilmi. Tutkijana näen mahdollisia syitä, mutta valintaa niiden välillä on kuitenkin vaikea tehdä luotettavasti. Molempien läsnäoloa voidaan perustella asiakkaan parhaalla, jolloin ajatellaan, että molempien työntekijöiden läsnäolo edistää tavalla tai toisella asiakkaan etua. Tällaisia näkemyksiä liittyy aineistossa esimerkiksi havaintojen tekemiseen; kahden työntekijän havainnointi nähdään asiakkaan kannalta luotettavampana, koska virhetulkintojen määrä vähenee. Molempien työntekijöiden läsnäoloa voidaan perustella myös yhteisellä kokonaiskuvalla, kuten yllä olevassa aineiston otteessa. Yhtenäisen kokonaiskuvan voidaan ajatella myös edistävän työntekijöiden työskentelyn sujuvuutta.

Myös yhteydenpito asiakkaaseen kuuluu sosiaaliohjaajan työhön. Tutkimuksen tiedonantajat puhuvat yhteydenpidosta johdonmukaisesti erillään perheen tapaamisesta. Yhteydenpidon sisällöksi jää siis tulkintani mukaan muunlainen perheen kanssa kontaktissa oleminen, kuten esimerkiksi puhelut, kirjeet ja sähköpostit. Joissakin työskentelyissä sosiaaliohjaaja on vastannut yhteydenpidosta perheeseen täysin. Ratkaisua perustellaan näissä tapauksissa luontevuudella ja sosiaaliohjaajan paremmilla resursseil-

la: sosiaaliohjaajalla on ollut aikaa hoitaa viestintää ja hän on muutenkin tavannut perhettä paljon.

Se, että toinen työntekijä on ollut sosiaaliohjaaja, on vaikuttanut siihen, että hän on voinut olla mukana myös perheleirillä, johon perhe osallistui, siitä seurasi parempi tutustuminen ja luottamuksen syntyminen. Lisäksi sosiaaliohjaaja on pysynyt tiiviiseen yhteydenpitoon perheen kanssa ja sosiaalityöntekijä on toiminut enemmän taustalla. (Sosiaalityöntekijä)

Kyseessä voi myös olla työnjako, jolloin sosiaaliohjaaja on toiminut perheen yhteishenkilönä ja sosiaalityöntekijä tehnyt jotakin muuta. Eräässä reflektiossa sosiaalityöntekijä on vastaavasti vastannut yhteydenpidosta verkostoihin. Alaluokan sisällä on kuitenkin vaihtelua yhteydenpidon vastuun jakautumisen suhteen. Joissakin reflektioissa sosiaaliohjaajan yhteydenpito perheeseen on määräytynyt asiasisällön mukaan.

Molemmat ovat hoitaneet yhteydenpitoa asiakkaaseen ja yhteistyökumppaneihin; minä olen hoitanut yhteydenpidon, joka on liittynyt lähinnä pojan asioihin (koulu, poliisi) ja soso yhteydenpidon äidin asioihin hoitamiseen. (Sosiaalityöntekijä)

Yhteydenpitoon liittyy myös asiakkaan tavoitettavana oleminen. Eräs tutkimuksen tiedonantajista näkee tämän työpariuden tuomana etuna asiakkaalle:

Asiakkaan on helpompi saada oma työntekijä kiinni, kun työntekijöitä on kaksi. (Sosiaaliohjaaja)

10.1.5 Sosiaaliohjauksesta vastaaminen

Sosiaaliohjauksesta vastaaminen on aineistossa sosiaaliohjauksen tapaamisia, perheyön tekemistä, leirityötä ja oman työskentelyn kirjaamista.

Sosiaaliohjaaja vastaa työparityöskentelyssä niistä tapaamisista, jotka kuuluvat sosiaaliohjaukseen. Kyse on edelleen perheen tapaamisesta, kuten edellisessäkin alaluvussa. Nämä tapaamiset on kuitenkin aineistossa jäsennetty sosiaaliohjauksen kautta, joten ne ovat omana alaluokkana.

Sosiaaliohjauksen loppuvaiheen kotikäynnit tein pääsääntöisesti yksin. (Sosiaaliohjaaja)

Lasten tapaamisten painopiste siirtymässä sosiaaliohjaukseen, jolloin tapaamiset hoitaa sosiaaliohjaaja. (Sosiaalityöntekijä)

Viitataan edelliseen, eli pitkään yhteiseen polkuun asiakkaan kanssa [tapauksessa ollut yksilösosiaaliohjausta parin vuoden ajan]. Eli minä olen pitkälti hoitanut tapaamiset ja kirjaamiset yksin. (Sosiaaliohjaaja)

Aineistossa sosiaaliohjaajan työhön kuuluu perhetyötä. Hän vastaa sen toteutuksesta ja työparin kanssa tehdyn suunnitelman yksityiskohtaisemmasta tarkennuksesta.

Perhetyön aloitustapaaminen pidettiin [– –], mutta stt ei päässyt mukaan, koska oli sairaana. Olimme kuitenkin ennen tapaamista miettineet perhetyön tavoitteita yhdessä stt:n kanssa. Tarkemman suunnitelman perhetyön tavoitteista teimme yhdessä toisen sosen kanssa. [– –] Perhe on selvästi hyötynyt sosiaaliohjaajien tekemästä perhetyöstä [– –]. (Sosiaaliohjaaja)

Pariin kertaan aineistossa mainitaan leirityö, joka on kuulunut sosiaaliohjaajan työnkuvaan. Leirityössä sosiaaliohjaaja on nähnyt asiakasta vaihtelevissa tilanteissa, saanut monipuolisempaa kuvaa asiakkaan tilanteesta ja tutustunut tähän paremmin.

Se, että toinen työntekijä on ollut sosiaaliohjaaja, on vaikuttanut siihen, että hän on voinut olla mukana myös perheleirillä, johon perhe osallistui, siitä seurasi parempi tutustuminen ja luottamuksen syntyminen. (Sosiaalityöntekijä)

Soso on ollut kontaktissa intensiivisemmin lapseen, perhekeskuksen päiväleirin tiimoilta ja rakentanut moni-ilmeisempää kuvaa lapsen todellisuudesta ja hänen tavastaan olla sosiaalisissa tilanteissa. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaaja on kirjannut omaa työskentelyään niissä tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä ei ole ollut läsnä.

Soso on ollut mukana vasta yhdellä yhteisellä kotikäynnillä, jonka minä lupasin kirjata. Muissa asioissa kirjaamisen on hoitanut se, joka on kyseisen asian hoitanut. (Sosiaalityöntekijä)

Viitataan edelliseen, eli pitkään yhteiseen polkuun asiakkaan kanssa [tapauksessa ollut yksilösosiaaliohjausta parin vuoden ajan]. Eli minä olen pitkälti hoitanut tapaamiset ja kirjaamiset yksin. (Sosiaaliohjaaja)

10.2 Yhteistyö

Edellisessä pääluokassa (alaluku 10.1) keskityttiin sosiaaliohjaajan tekemään asiakastyöhön. Tässä pääluokassa toiminnan painopiste on siinä yhteistyössä, jota sosiaaliohjaaja tekee sosiaalityöntekijän kanssa molempien läsnä ollessa tai itsenäisesti yhtei-

seen sopimukseen perustuen. Pääluokan muodostavat alaluokat ovat työskentelyn dokumentointiin osallistuminen, yhteiseen suunnitteluun osallistuminen, kumppanuus sekä tilanteiden käsittely yhdessä.

10.2.1 Työskentelyn dokumentointiin osallistuminen

Työskentelyn dokumentointiin osallistuminen on lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedon tekemiseen osallistumista, yhteisen työskentelyn kirjaamista sekä sosiaaliohjaajan oman työskentelyn kirjaamista.

Lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedon tekemistä kuvataan aineistossa muutamiaan otteeseen. Näissä reflektioissa yhteisen työskentelyn ja keskustelun jälkeen sosiaalityöntekijä kirjoittaa yhteenvedon. Tarvittaessa siitä vielä keskustellaan ja sosiaaliohjaajan näkemys täydennetään lopulliseen versioon. Vastuu selvityksen tekemisestä on kuitenkin selkeästi sosiaalityöntekijällä. Työparien työskentelyssä on eroa sen suhteen, suunnitellaanko yhteenvedosta vain jokin tietty osa vai asiakirja kokonaan. Sosiaaliohjaajan rooli yhteenvedon laatimisessa on ollut tarvittavien tietojen keräämistä, sosiaalityöntekijän kanssa keskustelemista ja suunnittelua sekä kirjoitetun yhteenvedon kommentoimista. Aineiston ymmärtämisessä haasteita tuo se, että lastensuojelutarpeen selvityksellä saatetaan tarkoittaa sekä asian vireilletulon jälkeen tapahtuvaa selvitystyötä että tähän selvitystyöhön pohjautuvaa virallista lastensuojelun asiakirjaa. Aineistoa lukiessani olen erityisesti tämän ilmaisun yhteydessä tarkkaillut myös sekä sitä tekstiyhteyttä, jossa ilmaisu esiintyy että reflektiota kokonaisuudessaan.

Seuraavassa aineiston esimerkissä tutkimuksen tiedonantaja kertoo yhteenvedon tekemisestä kahteen otteeseen hieman eri painotuksin. Linaan aineistoa pitkähkösti tulkintani perusteiden osoittamiseksi. Ymmärrykseni mukaan tutkimuksen tiedonantaja puhuu ensin lainauksen alussa lastensuojelun tarpeen selvitystyöstä, jonka ajan hän on työskennellyt sosiaalityöntekijän työparina. Poistoa seuraavassa osassa olen ymmärtänyt viittauksen lastensuojelutarpeen selvitykseen tarkoittavan nimenomaan kirjallista selvitystä, jonka sosiaalityöntekijä on kirjoittanut loppuun yksin. Näin tulkittuna reflektiossa ei ole loogista ristiriitaa. Sosiaaliohjaaja pitää kirjallista lastensuojelutarpeen selvitystä yhteisenä dokumenttina, vaikkakin sen suurimmasta kokoonpanotyöstä on hänen mukaansa vastannut sosiaalityöntekijä. Aineistosta voi päätellä sosiaaliohjaajan osallistumisen olleen dokumentin sisällöstä keskustelemista etukäteen sosiaali-

työntekijän kanssa. Jälkikäteen hän on tuonut esiin mielipiteensä työskentelyn jatkosta ja osallistunut selvityksen läpikäymiseen perheen kanssa.

Parityö oli koko prosessin ajan eli lastensuojeluntarpeen selvityksen aikana; Tapaamiset perheen eri jäsenten kesken, koko perhe ja yhteiset suunnitelma-ajat ja purku sekä yhteinen kirjallinen tuotos (ls. stt teki suurimman kokoonpanotyön) sekä selvityksen läpikäyminen sekä keskustelu yhdessä perheen kanssa. [– –] Sovitusti sos.ohjaaja tapasi pari kertaa kys.asiakasta ja hänen äitiään ja ne oli ls.stt:n kanssa yhdessä suunniteltu ja puhuttu auki. Ls-tarpeen selvityksen ”faktojen keräämiseksi” ja perhe tilanteen selvittelyä ajatellen tämä on perusteltua. Myös ls.stt työtilanteen kiireellisyyden vuoksi tämä työskentely sopi työparille tosi hyvin. Loppu lastensuojeluntarpeen selvityksen kokonaisuudessaan ls.stt teki itsenäisesti ja sos.ohjaaja antoi oman kannanoton/mielipiteen jatkotyöskentelyyn. (Sosiaaliohjaaja, alleviivaukset tutkijan)

Seuraavassa aineiston osassa sosiaaliohjaajan osallistumista on ollut sosiaalityöntekijän kirjoittaman selvityksen kommentointi.

Yhteenveto selvityksestä on sovittu tehtäväksi niin, että Sos.tt. kirjoittaa ”raakaversion” johon yhteisen keskustelun pohjalta täydennetään sosen näkemykset jos lisättävää jo kirjoitettuun. Yhteistyönä mietitään esim. kohtaa ”mitä huolenaiheita työskentelyn aikana nousee ja varmistetaan että molempien näkemys tulee esille. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan työhön kuuluu aineistossa yhteisen työskentelyn kirjaaminen. Tässä alaluokassa ei puhuta edellä mainitusta selvityksen yhteenvedosta, vaan kysymys on perheen tapaamisiin liittyvästä kirjaamisesta. Toisinaan sosiaaliohjaaja kirjaa sosiaalityöntekijän keskittyessä kotikäynnin tai neuvottelun vetämiseen.

Pääasiallisesti soso on kirjannut yhteisillä kotikäynneillämme. Perusteluksi kellovanne suulas sosiaalityöntekijä(ja tämä ei tarkoita, että soso olisi istunut tupisuuna sihteerinä:) [sic], eli olen johtanut puhetta ja kuljettanut kotikäyntiä. (Sosiaalityöntekijä)

Kirjasin myös [– –] toimistolla olleen neuvottelun. Tarjouduin itse kirjaajaksi, koska stt:lla oli vastuu neuvottelun kulusta. (Sosiaaliohjaaja)

Sosiaaliohjaaja on myös osallistunut yhteisen työskentelyn kirjaamiseen eri tavoin vuorotellen sosiaalityöntekijän kanssa. Toiset työpareista ovat jakaneet kirjaamisvastuun tasan ja kirjanneet vuorotellen etukäteen sovitusti. Toiset pareista ovat sopineet jokaisesta kirjaamisesta erikseen.

Tapaamisissa olemme olleet yhdessä ja erikseen. Yhdessä toteutetut tapaamiset on hoidettu siten, että mitään tiettyä kirjaamiskäytäntöä ei ole ollut. Erikseen on joka kerta sovittu, kumpi kirjaa. (Sosiaalityöntekijä)

Kirjaaminen tapahtui pääsääntöisesti vuoronperäin. (Sosiaalityöntekijä)

Eräs aineiston tiedonantaja toteaa kirjaamisvastuun vaikuttavan keskusteluun:

Tapaamisessa toinen työntekijä voi paremmin paneutua keskusteluun, kun toinen ottaa vastuun kirjaamisesta. (Sosiaaliohjaaja)

10.2.2 Yhteiseen suunnitteluun osallistuminen

Yhteiseen suunnitteluun osallistuminen on aineistossa työparin yhteistä tapaamisten ja työskentelyn etenemisen suunnittelua. Asiakkaan tapaamisiin liittyvä etukäteissuunnittelu on aineistossa teemojen päättämistä, työkalujen ja menetelmien valintaa, päätöstä vaativien asioiden listaamista ja parin työnjaosta sopimista.

Työnjako työparin välillä on toteutettu niin, että aina ennen asiakastapaamista oli tapana sopia tapaamisen teemasta, pulma-alueiden käsittelystä ja mm kenen tehtävä on kirjoittaa muistiinpanija ja olla yhteydessä asiakkaaseen. (Sosiaalityöntekijä)

Suunnittelun päämäärän voisi tiivistää pyrkimykseksi muodostaa yhteinen näkemys tapaamiseen liittyvistä asioista. Yhteinen suunnittelu lisää avoimuutta työparin välillä, auttaa yhteisen linjan muodostamisessa ja mahdollistaa ristiriitojen rakentavan käsittelemisen. Seuraavassa reflektiossa painottuu etukäteen suunnitteleamalla muodostetun näkemyksen ja yhteishengen tärkeys.

Tapaamiset on aina pidetty yhdessä ja sekä tapaamiset että selvityksen yhteenvedo on suunniteltu yhdessä etukäteen. Tapaamisilla on tärkeää, että molemmat tietävät etukäteen mitä toisen työntekijän päässä liikkuu. Yhdessä mietitään etukäteen, mitkä teemat ovat tapaamisella tärkeitä, onko jotain sovittavia asioita, mikä kanta mihinkin otetaan jne. Työparilla on ehdottomasti oltava sama linja tapaamisella, vaikka tapaamisen ulkopuolella eri mieltä oltaisiinkin. Jos työpari ryhtyisi sanomaan vastaan toisilleen tapaamisella perheen edessä, se söisi työntekijöiden ja prosessin uskottavuutta. Kaikkea tapaamisella esiin tulevaa ei tietenkään voi ennakoida. Yllättävässä tilanteessa eduksi onkin se, että työparilla on tunne siitä, että tässä työskennellään yhdessä. Silloin voi aivan rauhassa sanoa, että me keskustelemme ja mietimme ja palaamme yhdessä asiaan. Mikäli jotakin aivan akuuttia tulee esille, silloin lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on tietenkin vastuu linjanvedoista. (Sosiaalityöntekijä)

Tapaamisten suunnittelun lisäksi sosiaaliohjaaja osallistuu muuhun työskentelyn etenemisen suunnitteluun. Aineistossa mainitaan muun muassa työskentelyn yleinen suunnittelu, työnjako, toiminta työntekijän huolen herätessä ja jatkosuunnitelmat.

Suunnittelun tarve saattaa liittyä työskentelyssä esiin tuleviin yllättäviin tilanteisiin, kuten seuraavassa näytteessä.

Työskentelyssä on ollut ajoittain mutkia matkassa ja perheen tilanne on ollut välillä erityisen huolestuttava, jolloin on ollut tarpeen pohtia tilannetta ja työskentelyä yhdessä stt:n kanssa. (Sosiaaliohjaaja)

10.2.3 Kumppanuus

Kumppanuus on aineistossa vastuun kantamiseen osallistumista, näkökulmien jakamista, perheen tilanteesta keskustelemista ja sosiaalityöntekijän työskentelyn täydentämistä. Näistä vastuun kantamiseen liittyvissä ilmauksissa mainitaan usein sosiaalityöntekijällä säilyvä erityisvastuu lain edessä lapsen asioista vastaavana työntekijänä.

Vaikka vastuu on sosiaalityöntekijällä, voi silti jakaa vastuuta miettiessä perheen tilannetta ja avun tarvetta. (Sosiaalityöntekijä)

Vaikka lain sosiaalityöntekijälle määrittelemä vastuu ei työparityöskentelyssä muutu, sosiaaliohjaaja voi kuitenkin osaltaan jakaa työhön liittyvää vastuuta ja siten helpottaa sosiaalityöntekijän kuormitusta. Työpariudesta näyttää tässä asiassa olevan hyötyä molemmille, sillä vastuun jakamiseen liittyvää kuormituksen jakamista kokee myös sosiaaliohjaaja seuraavassa:

[Työparityö] auttaa jaksamisessa. Vastuu asiakasperheen asioista jakautuu useammalle henkilölle. (Sosiaaliohjaaja)

Kaiken kaikkiaan ilmaisuissa vastuun jakamisesta on vahva työparin keskinäiseen tukeutumiseen viittaava pohjavire, joten se tuntui perustellulta luokitella kumppanuuteen.

Kumppanuus on aineistossa myös näkökulmien jakamista. Se voidaan nähdä seuraavana askeleena perheen tilanteen hahmottamisesta, jota on tässä luvussa käsitelty aiemmin; työntekijöillä on molemmilla oma näkemyksensä tilanteesta ja yhdessä näiden näkemysten avulla pyritään yhteiseen kokonaiskuvaan. Sosiaaliohjaajan työssä näkökulmien jakaminen on kaksisuuntaista: sosiaaliohjaaja jakaa omia näkemyksiään, mutta kuulee myös työparin hyödyllisiä näkökulmia.

Kahden työntekijän näkemys perheen tilanteesta on ollut tärkeä mietittäessä perheen jaksamista ja avun tarvetta. (Sosiaalityöntekijä)

[Hyöty työparista työskentelyssä:] tapaamisten/tilanteiden purku ja kirjallisten tuostosten jakaminen sekä toisen näkökulmien/mielipiteiden hyödyntäminen. (Sosiaaliohjaaja)

Kun puhutaan hyödystä, voidaan kysyä, keneen se kohdistuu. Erään tutkimuksen tiedonantajan mukaan hyödyn saa asiakas:

Kahden ammattilaisen osaaminen, heidän ajatusten/näkökulmien tuoda esille yhteiseen asiakaslähtöiseen keskusteluun on minusta hyödyllistä asiakasta ajatellen. (Sosiaaliohjaaja)

Työparius tarjoaa mahdollisuuden yhteiseen pohtimiseen. Perheen tilanteesta keskusteleminen työparin kanssa kuuluu sosiaaliohjaajan työhön.

Perheen tilannetta on voitu pohtia yhteisissä keskusteluissa. (Sosiaaliohjaaja)

Yhteisissä keskusteluissa on aineistossa varmistettu molempien ajantasainen tieto perheen asioista, työstetty yllättäviä asioita sekä pohdittu työntekijöiden huolenaiheita, perheen tarvitsemaa tukea ja jaksamista. Keskustelemisestä puhutaan aineistossa monella eri tavalla: se on yhdessä pohtimista, miettimistä, arviointia ja erittelyä. Alaluokka on sisällöllisesti hyvin lähellä näkökulmien jakamisen alaluokkaa, josta on kerrottu edellä.

Erityisesti tilanteessa, jossa perheellä toisaalta on valtavasti voimavaroja, mutta toisaalta myös valtavasti haasteita, on ollut hyödyllistä päästä yhdessä pohtimaan, mikä on oikeasti huolestuttavaa ja mikä ei. (Sosiaalityöntekijä)

Aineistossa pariin otteeseen kuvataan sosiaaliohjaajan roolia eksplisiittisesti työskentelyn täydentäjänä ja tukijana. Seuraavassa aineiston osassa rooli liittyy erityisesti neuvotteluun, kun taas jälkimmäisessä lainauksessa sosiaaliohjaajan roolin katsotaan kattavan koko työskentelyn.

Tapaamisilla molemmat ovat tasaveroisesti äänessä, neuvottelut vetää sosiaalityöntekijä, jota työpari täydentää. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijä on perheen vastuutyöntekijä – työpari on työskentelyn tukena. (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaaliohjaajan tukijan ja täydentäjän rooli ilmaistaan suhteessa sosiaalityöntekijään, jonka tehtävänä on ohjata työskentelyn etenemistä ja kantaa siitä viime kädessä vastuuta.

10.2.4 Tilanteiden käsittelyä yhdessä

Sosiaaliohjaajan työtä aineistossa on myös tilanteiden käsitteleminen työparin kanssa. Käsittelemistä kuvataan purkuna, prosessointina ja reflektointina. Seurauksena mainitaan työntekijöiden lisääntynyt työssä jaksaminen, uusien ideoiden synty ja asiakkaan saama hyöty.

Soson kanssa olen myös pystynyt purkamaan vaikeita tilanteita paremmin kuin esimerkiksi tiimissä, koska hänellä on asiakkaasta sama tieto ja kokemus kuin itselläni eikä hänelle tarvitse selittää kaikkea alusta lähtien, joka kerta kun on jotain pohdittavaa. Saman kokemuksen ja tiedon pohjalta hän pystyy myös tarjoamaan realistisempia ja toimivampia ehdotuksia suhteessa juuri tähän caseen. [– –] Yhteiset purut ja suunnittelut ovat olleet työssä jaksamisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä. (Sosiaalityöntekijä)

Työpariudesta on ollut hyötyä siinä, että asioita on voitu pohtia ja reflektoida yhdessä. (Sosiaalityöntekijä)

11 Pohdinta

11.1 Sosiaaliohjaajan osaamisesta

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteli Läntisen perhekeskuksen lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajien työparityössä ilmenevää osaamista. Analyysissa muodostamani yhdistävän luokan, asiakastyön, voi ensisilmäyksellä nähdä rinnakkaisena sosionomitutkinnon kompetenssien asiakastyön osaamisen kanssa (ECTS-kompetenssit 2012). Lähempi tarkastelu paljastaa joitakin eroja. *Asiakastyön osaamisen* kompetenssin kuudesta alakohdasta kolme mainitaan tutkimusaineistossa. Näitä ovat asiakkaan osallisuutta tukevan ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen luominen, asiakkaan tarpeiden ymmärtäminen ja voimavarojen käyttöönotossa ja vahvistumisessa tukeminen eri elämänvaiheissa sekä erilaisten asiakkaiden arjen tukeminen. Viidestä muusta sosionomikoulutuksen tuottamasta kompetenssista aineistossa mainitaan yksi,

joista kuitenkin vain yksi alakohta. *Kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen* kompetenssin alakohtaan asiakkaiden palvelutarpeiden arviointi, palveluohjaus sekä ennaltaehkäisevän työn lähtökohdat ja menetelmät sijoittuu analyysissa muodostamani alaluokka palveluohjaus. Elina Rahkon sosiaalialan työparityön tutkimuksen tiedonantajien haastatteluissa kuudesta kompetenssista mainitaan neljä: *reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, asiakastyön osaaminen ja yhteiskunnallinen analyysitaito*. Mainitsematta jääneet kompetenssit ovat *sosiaalialan eettinen osaaminen* sekä *yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen*. Rahkon tutkimuksessaan käyttämä kompetenssien määrittely on niiden uudistusta edeltävältä ajalta peräisin, joten kompetenssit eroavat hieman tässä tutkimuksessa aiemmin esitetyistä. (Rahko 2011: 51.) Kummassakaan tutkimuksessa ei esiinny sosiaalialan eettisen osaamisen kompetenssia eikä myöskään yhteiskunnallista vaikuttamista, vaikkakin Rahkon tutkimusaineistossa sosiaaliohjaajan osaaminen näyttäytyy yhteiskunnallisena analyysitaitona. Syitä tulosten eroavaisuuksille voi etsiä tutkimuskysymyksistä. Rahkon tutkimuksessa osaaminen on tutkimuskysymyksessä nivottu sosiaalialan korkeakoulutukseen ja aineisto kerätty haastatteleamalla (mts. 23, 27). Omassa tutkimuksessani osaaminen näyttäytyy tietyn ajassa ja paikassa tapahtuneen työparityöskentelyn kautta, joten lähestymistapamme poikkeavat hieman toisistaan. Myös tutkimukseni aineistossa sosiaaliohjaajan osaaminen mieltyy vahvasti käytännöntason asiakastyön ja konkreettisen tekemisen kautta. Sosiaaliohjaajan asiantuntemusta kuvataan esimerkiksi nuoren pelkojen esiin nostamisena tai nuorempien lasten kohtaamiseen liittyvänä kokemuksena. Aineistonkeruulomakkeessa kysytään selväsanaisesti, miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä. Tutkimuksen tiedonantajia siis pyydetään pohtimaan asiantuntemusta konkreetian eli toteutuneen työskentelyn kautta. Osaamista käsittelevään tutkimuskysymykseen liittyvät ilmaisut on pääosin koottu juuri tähän yhteen aineistonkeruulomakkeen kysymykseen annetuista vastauksista. Tutkimuksen tiedonantajat eivät siis pohdi, mitä sosiaaliohjaajan osaaminen yleisellä tasolla on.

Mitä sitten kertoo se, että sosionomitutkinnon kompetensseista suurin osa jää aineistossa mainitsematta? Tulee muistaa, etteivät kaikki työelämän sosiaaliohjaajat ole sosionomeja, eikä tutkimusaineistosta käy ilmi työskentelyyn osallistuneiden sosiaaliohjaajien koulutustausta. Johtuuko sosionomitutkinnon kompetenssien yksipuolinen ilmeneminen aineistossa siis siitä, että aineiston kuvaamilla sosiaaliohjaajilla on jokin muu koulutus kuin sosionomi (AMK), ja heidän osaamisensa on sen vuoksi erilaista? Lienee kuitenkin turvallista olettaa, että aineistossa mainituista sosiaaliohjaajista vähintään

yksi on koulutukseltaan sosionomi. Silti valtaosa sosionomikoulutuksen tuottamista kompetensseista jää mainitsematta. Niistä ei ole muodostunut omia alaluokkia. Aineistossa ei myöskään ole yksittäisiä puuttuviin kompetensseihin liittyviä ilmaisia, jotka olisi laadullisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti täytynyt analysissa pakottaa osaksi muita alaluokkia. Valtaosaa sosionomikoulutuksen kompetensseista ei aineistossa mainita kertaakaan.

Tapahtuneen työskentelyn kautta näyttäytyvällä osaamisella on toteutuneen työskentelyn asettamat rajat. Näkemyksiin sosiaaliohjaajan osaamisesta vaikuttaa tällöin sosiaaliohjaajan tekemän työn sisältö. Sosiaaliohjaajan työhön ei tämän aineiston työparityössä kuulu esimerkiksi kuten talous- ja henkilöstöhallintoa, joten niihin liittyvä mahdollinen osaaminen ei voi myöskään esiintyä tutkimuksen tiedonantajien reflektioissa. Sosiaaliohjaajan työn sisältö työparityöskentelyssä määrittelee siten myös sosiaaliohjaajan osaamisen reunaehdot. Tässä ilmenee ensimmäisen tutkimuskysymyksen alisteisuus jälkimmäiselle. Tutkimuskysymykset liittyvät toisiinsa myös siten, että sosiaaliohjaajan työn sisällön määrittely antaa kontekstin, jota vasten työssä ilmennyttä osaamista voi peilata.

Reflektioiden keräämiseen käytetyssä lomakkeissa sosiaaliohjaajan asiantuntemusta kysytään sosiaalityöntekijän asiantuntemusta käsittelevän kysymyksen jälkeen. Kysymykset ovat siis peräkkäin ja sanamuodoltaan identtiset työntekijän ammattia lukuun ottamatta (Liite 1). Voidaan kysyä, onko lomake vaikuttanut työntekijöiden reflektioon siten, että he ovat mielessään tarkastelleet työntekijöiden asiantuntijuuksia suhteessa toisiinsa. Joistakin reflektioista voidaan päätellä jotakin tämänsuuntaista tapahtuneen. Esimerkiksi eräs tutkimuksen tiedonantaja on kirjoittanut vastauksensa näihin kahteen kysymykseen listamuodossa siten, että molemmissa listoissa on sanasta sanaan samoja ilmaisia sekä myös sellaista osaamisen kuvausta, jota ei toisessa listassa esiinny. Tulkitseen tutkimuksen tiedonantajan vertailleen työntekijöiden asiantuntijuuksia mielessään ja etsineen niistä eroavuuksia ja yhtäläisyyksiä. Tällainen vertailu saattaa ohjata vastaajan ajattelua niin, että hän mieltää asiantuntemukseksi sen, mikä poikkeaa työparin osaamisesta.

Kolme tutkimukseen osallistunutta sosiaaliohjaaja ei kuvaillut reflektiossa omaa asiantuntemustaan. Yksi heistä oli jättänyt vastaukselle varatun tilan tyhjäksi, jolloin kysymyksen sivuuttamista vahingossa ei voida sulkea pois. Kaksi muuta vastasi näin:

Tässä selvityksessä en käyttänyt mitenkään erityisesti sosiaaliohjaajan asiantuntemustani vaan tasavertaisesti kyseltiin kysymyksiä kumpikin... (Sosiaaliohjaaja)

”Tarviiko” minun itse vastata????????? (Sosiaaliohjaaja)

Kaikki kolme ovat kertoneet näkemyksiään sosiaalityöntekijän asiantuntemuksesta. Tulkitsen oman asiantuntemuksen reflektointiin liittyvän jonkinlaista vaikeutta. Asia saattaa tuntua kiusalliselta, koska itselle tunnustuksen antaminen voidaan kokea olevan ristiriidassa usein hyveenä pidetyn vaatimattomuuden kanssa. On myös mahdollista, että itsereflektioon liittyy erityistä vaikeutta, koska reflektion kohde on liian lähellä. Tällöin voi olla vaikea saada Hanna Liikasen mainitsemaa reflektion edellyttämää etäisyyttä siitä huolimatta, että työntekijöiden täyttämä reflektiolomake voidaan nähdä työkaluna tämän etäisyyden saavuttamiseen (Liikanen 2011: 66). Ensin lainatun tutkimuksen tiedonantajan teksti on monitulkintainen, vaikkakaan kaikki tekstistä löydettävät tulkinnat eivät ole välttämättä oikeita. Lainauksessa asetetaan sosiaaliohjaajan asiantuntemus ja työntekijöiden tasavertaisuus toisilleen vaihtoehdoiksi. On siis mahdollista, että tutkimuksen tiedonantajan mielessä asiantuntemukseen liittyy jotakin sellaista, joka on jollain tavalla työntekijän arvoa nostavaa tai jopa eriarvoisuutta lisäävää. Mahdollista on myös, että asiantuntemuksen on tutkimuksen tiedonantajan mielestä oltava jotakin sellaista, jota toisen ammattikunnan edustajalla ei ole. Jos siis sosiaaliohjaaja pitäisi keskustelemista (kysymyksen kyselemistä) muutoin asiantuntijuutenaan, hän ei voi sitä tässä tilanteessa sellaisena nähdä; näyttäähän sosiaaliohjaajalla olevan samanlaista osaamista. Näiden muutaman vastauksen tai pikemminkin vastaamatta jättämisen perusteella näen mahdollisena jatkotutkimusaiheena sosiaaliohjaajan työparityöhön liittyvän osaamisen selvittämisen jollain toisella aineistonkeruumenetelmällä. Tutkimuksessa olisi hyvä pyrkiä antamaan tiedonantajille välineitä etäisyyden ottamiseen omaan työhön. Lisäksi keskeisten käsitteiden avaamiseen olisi hyvä kiinnittää huomiota. Kaikissa menetelmissä on varmaankin omat vahvuutensa ja heikkoutensa.

Sosiaaliohjaajan osaamista käsittelevän analyysin tuloksissa esiintyvien sosionomikoulutuksen kompetenssien vähäisyyden vuoksi voidaan esittää seuraavia kysymyksiä. Onko tulos virheellinen, koska tutkimuksen tiedonantajat eivät ole osanneet kuvata sosiaaliohjaajan osaamista riittävän tarkasti? Onko tulos virheellinen sen vuoksi, että tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden tiedosta osa jäi selvittämättä käytetyn tutkimusmenetelmän vuoksi – olisiko minun tutkijana pitänyt kerätä tarkentavaa aineistoa kirjoitettujen reflektioiden lisäksi? Jos taas tulos pitääkin paikkansa, voidaanko siitä

päätellä, että aineiston työparityössä sosiaaliohjaajien koko potentiaali ei pääse käyttöön? Sosionomitutkinnon kompetensseissa kuvataan osaamista, jonka voi nähdä liittyvän avohuollon sosiaaliohjaajien työhön, mutta jota ei kuitenkaan reflektioiden perusteella täysin hyödynnetä työn sisältöinä. Tällaista osaamista liittyy esimerkiksi sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamiseen, jonka mukaan sosionomi tuntee palvelujärjestelmät ja niihin liittyvän lainsäädännön sekä osaa toimia asiantuntijatehtävissä moniammatillisissa verkostoissa. (ECTS-kompetenssit 2012.)

Asiakastyön osaamisen vahva painotus sosiaaliohjaajien osaamisessa voidaan nähdä myönteisenä ilmiönä, koska suuri osa heidän työstään on asiakastyötä. Asian myönteisyys ehkä tulee paremmin esiin, kun kuvitellaan tilanne hieman toisenlaiseksi. Jos asiakastyö olisi sosiaaliohjaajan työn keskeisiä sisältöjä mutta se ei näkyisi millään lailla osaamiseen liittyvissä näkemyksissä, saattaisi olla syytä huoleen. Osaamisen painottuminen kuvatulla tavalla kertoo siitä, että sosiaaliohjaajat ovat ainakin tältä osin olleet tehtäviensä tasalla.

11.2 Sosiaaliohjaajan työstä

Sosiaaliohjaajan työ aineistossa on pitkälti sosiaali- ja terveysministeriön suositusten mukaista eikä suositusten vastaista työnjakoa esiinny. Ainoat selkeät erot tehtävärakennesuositukseen nähden ovat lastensuojeluilmoituksen tekeminen ja asiakassuunnitelman laadintaan osallistuminen sosiaalityöntekijän johdolla sekä tehdyn suunnitelman vaikuttavuuden arviointi, joista ei aineistossa ole mainintaa. Aineistossa mainitaan lastensuojelutarpeen selvitykseen osallistuminen, päätösten valmisteluun osallistuminen, asiakkaan ohjaus ja neuvonta, psykososiaalinen asiakastyö, lapsen edun toteutumisen ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi. Aineistossa myös ilmenee työparin roolijako, jossa sosiaalityöntekijä suunnittelee ja koordinoi ja sosiaaliohjaaja vastaa käytännön toteutuksesta. (Sarvimäki – Siltaniemi 2007: 29–32.) Myös Elina Rahkon tutkimuksessa ilmenee vastaava roolijako (Rahko 2011: 3). Tutkimukseni aineistossa sosiaaliohjaaja myös osallistuu lastensuojelutarpeen yhteenvedon tekemiseen siten, että sosiaalityöntekijällä säilyy kokonaisvastuu. Tämä ei sinänsä ole sosiaali- ja terveysministeriön suositusten vastaista toimintaa, sillä myös suosituksessa korostetaan sitä, että yhteenvedosta vastaa sosiaalityöntekijä (Sarvimäki – Siltaniemi 2007: 29–30).

Aineistossa sosiaaliohjaajan työn vahvin painotus tehtävärakennesuositusta vasten tarkasteltuna oli asiakkaan neuvonnassa ja ohjauksessa ja psykososiaalisessa työssä.

Tehtävärakennesuosituksessa sosiaaliohjaajan tarjoama psykososiaalinen tuki kuvataan sosiaalityöntekijän kanssa tehtävänä palvelutarpeen arviointina, perhetyönä sekä avohuollon tukitoimien ja jälkihuollon toteuttamisena (Sarvimäki – Siltaniemi 2007: 32).

Sekä sosiaaliohjaajan työtä että osaamista käsittelevissä aineiston ilmauksissa korostuu sosiaaliohjaajan asiakkaalle tarjoama tuki. Sen sijaan kontrolliin viittaavia ilmauksia ei aineistossa juuri esiinny, vaikka Erikssonin ja Arnkilin mukaan molemmat elementit ovat aina samanaikaisesti läsnä. Tutkijoiden mukaan työntekijälle on helpompaa nähdä itsensä tuen kuin kontrollin tarjoajana, sillä kontrolliin liittyy helposti hallitsemisen ja valvomisen mielikuvia. (Eriksson – Arnkil 2009: 31.) Sosiaaliohjaajan osaamisen analyysissä yksi muodostamistani yläluokista oli asiakaslähtöisyys. Työn analyysissä puolestaan muodostin kaksi yläluokkaa erilaisista asiakkaan tukemiseen liittyvistä ilmauksista. Kontrolliin liittyvien ilmausten puuttuessa sosiaaliohjaajan työn ja osaamisen hahmottaminen tuen kautta vahvistuu entisestään. Voidaankin kysyä, onko avohuollon työntekijöillä kontrollista negatiivisia käsityksiä, jotka vaikeuttavat kontrollin elementin havaitsemista omassa työssä. Asiaa voi lähestyä myös kysymällä, liitetäänkö kontrolliin suomalaisessa yhteiskunnassa yleisellä tasolla niin negatiivisia piirteitä, että työntekijän on vaikea kuvata omaa tai työtoverin tekemää työstä kontrollina. Tässä voisi piillä jatkotutkimusaiheen mahdollisuus.

Sosiaaliohjaajan työ työparityössä on analyysin mukaan asiakastyön lisäksi myös osallistumista työskentelyn dokumentointiin, kumppanuutta, tilanteiden käsittelyä työparin kanssa ja yhteiseen suunnitteluun osallistumista. Aineistosta ilmenee esimerkiksi tilanteiden käsittelyn antoisuus ja työssä jaksamista lisäävä vaikutus. Voidaan päätellä, että sosiaaliohjaaja ainakin jossain määrin kykenee sosiaalityöntekijän parina kuvatun kaltaiseen yhteistoimijuuteen. Muussa tapauksessa työntekijät tuskin olisivat jatkaneet epätyytyttäväksi koettua toimintaa, tai sitten yhdessä yrittämisen ja siinä epäonnistumisen kokemukset olisivat näkyneet toisella tavalla aineistossa.

11.3 Tutkimuksen eettisyydestä

Tutkimuksen aineisto on ollut valmis jo ennen tutkimusprosessini alkamista. Mikäli reflektion kirjoittamisesta tai kirjoittamatta jättämisestä on koitunut työntekijälle työyhteisössä haittaa tai hyötyä, ovat nämä seuraukset jo aiheutuneet tutkimuksestani riippumatta. Uutta haittaa tutkimuksesta ei työntekijöille ole. Kerättyjen reflektioiden painopiste on työntekijöiden työparityöskentelyssä, ei niinkään asiakkaan elämäntilanteessa.

Työntekijöiden ja asiakkaiden nimet eivät käy aineistosta ilmi. En ole työskennellyt Läntisessä perhekeskuksessa enkä kykene tunnistamaan yksittäisiä työntekijöitä aineistosta ammattinimikkeen ja työpisteen perusteella. Työntekijät ovat siten olleet anonyymeja paitsi lukijalle myös minulle tutkijana.

11.4 Tutkimuksen luotettavuudesta

Jouni Tuomi ja Anneli Sajavaara käsittelevät teoksessaan (2009: 96) havaintojen objektiivisuuteen liittyvää ongelmaa, joka on erityisesti läsnä aineistolähtöisessä sisällönanalyyysissä. Puhtaita havaintoja ja siten puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta on hankalaa toteuttaa, sillä taustalla on heidän mukaansa aina tuloksiin vaikuttavia valintoja. Tutkija on valinnut muun muassa käyttämänsä käsitteet, tutkimusasetelman ja menetelmät. Tutkimuksen tulokset eivät synny irrallaan näistä valinnoista. Erityistä huolta Tuomi ja Sajavaara kantavat analyysin etenemisestä tutkijan ennakkoluulojen pohjalta sen sijaan, että se toteutuisi aineiston tiedonantajien ehdoilla.

Tässä tutkimuksessa omaleimaista on se, että aineiston tiedonantajat ovat itse suunnitelleet aineiston keräämistavan. Valmiin aineiston vuoksi tutkijana en ole päässyt vaikuttamaan niihin työntekijöille kirjallisesti esitettyihin kysymyksiin, joiden pohjalta he ovat reflektionsa kirjoittaneet. Reflektioiden sisältöön on siis vahvasti vaikuttanut työntekijöiden ymmärrys työparityöskentelystä, jossa he ovat asiantuntijoita. Keskeinen syy nimenomaan aineistolähtöisen sisällönanalyyysin valitsemiseen oli haluni antaa ääni työntekijöille, jotka ovat ensin määrittäneet, mitä heidän työskentelystään on oleellista selvittää, ja jotka sitten ovat kertoneet sen. Tutkijana olen toki valinnut tutkimuskysymykseni, mutta niidenkin asetteluun on vaikuttanut olemassa oleva aineisto.

Sosiaaliohjaajan osaamista käsittelevässä analyysissä valtaosa alaluokista oli helppo muodostaa, mutta niiden ulkopuolelle jäi joitakin asiakkaan tukemista käsitteleviä ilmaisuja, jotka yhdistin omaksi alaluokakseen. Näille yksittäisille ilmaisuille ei löytynyt muualta aineistosta tukea, jotta niistä olisi voinut luoda useita uusia alaluokkia. Nämä hajanaiset ilmaukset antavat viitteitä siitä, että lastensuojelun avohuollon työparityössä sosiaaliohjaajan osaamisessa on osa-alueita, jotka eivät käy tutkimuksestani ilmi. Mahdollisia tällaisia osa-alueita ovat parisuhteen tukeminen ja verkostotyö. Ilmiö saattaa myös viitata käytetyn aineistonkeruumenetelmän rajoitteisiin tai siihen, että tutkimuksen tiedonantajia on liian vähän. Itse pidän todennäköisempänä näistä vaihtoehdoista edellistä, sillä sosiaaliohjaajan työtä käsitteleviä analyysiyksiköitä oli aineistossa huomattavasti enemmän. Tämä näkyy analyysissä alaluokkien määrässä. Valmiin aineiston haaste on se, että tutkijan on hankala kysyä tarkentavia lisäkysymyksiä. On mahdollis-

ta, että esimerkiksi avoimin kysymyksin henkilökohtaisesti haastatteleamalla kerätty aineisto saattaisi olla tältä osin monimuotoisempi. Täydellistä aineistonkeruutapaa lienee kuitenkin mahdotonta löytää; realistisempaa lienee olettaa, että jokaiseen tapaan liittyy omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Sosiaaliohjaajan osaamisen osa-alueita olisi mahdollista tutkia myös strukturoidun haastattelun keinoin, jolloin tutkimuksen tiedonantaja pyydetäisiin arvioimaan numeerisesti esitettyjen väitteiden oikeellisuutta. Pertti Alasuutari (2011: 42) tarjoaa ilmiöön toisenlaisen näkökulman. Laadullisessa analyysissä ei operoida keskiarvoilla ja tilastollisilla yhteyksillä, joten yksikin poikkeus riittää kumoamaan säännön. Raakahavainnoista yhdistämällä muodostetun ylätasoin havainnon vain tulee hänen mukaansa olla sellainen, että se pätee poikkeuksetta kaikkiin raakahavaintoihin. Tästä näkökulmasta katsoen yksittäin esiintyvät sosiaaliohjaajan osaamista kuvaavat ilmaisut eivät muodostu ongelmaksi, sillä vaikka ne eivät esiinny muualla aineistossa, ne kuitenkin sopivat aineistoa yhdistävään luokkaan. Analyysin yhdistävää luokkaa, asiakastyön osaamista, voidaan pitää ainakin kohtuullisen luotettavana tuloksena, sillä se on riittävän yleisellä tasolla ilmaistu ja kattaa siten kaikki analyysin muut luokat. Luokka saa myös aineistosta paljon vahvistusta.

Työn jaossa ja siten sosiaaliohjaajan työn sisällössä on aineistossa vaihtelua työparista riippuen. Kuitenkin on joitakin työtehtäviä, jotka aineistossa johdonmukaisesti ovat aina joko sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan vastuulla. Esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen, päätösten tekeminen, avohuollon tukitoimien järjestäminen ja verkostotyö eivät aineistossa koskaan olleet sosiaaliohjaajien vastuulla, vaikka he useissa tapauksissa osallistuivatkin useisiin näistä tehtävistä. Syy löytyy lastensuojelulaista, joka määrittelee sosiaalityöntekijän roolin paljon sosiaaliohjaajan roolia tarkemmin ja jonka mukaan nämä tehtävät kuuluvat sosiaalityöntekijälle. Vastaavasti esimerkiksi sosiaaliohjauksen työmuotoihin kuuluva leirityö ei aineistossa kertaakaan esiintynyt sosiaalityöntekijän työtehtävänä.

11.5 Tutkimuksen yleistettävyydestä

Pertti Alasuutarin mukaan kvalitatiivisesta tutkimuksesta perinteisesti ajatellaan, että sillä voidaan tuottaa syvällistä tietoa, joka on kuitenkin huonosti yleistettävissä. Kvantitatiivisen tutkimuksen osalta tilanne on päinvastainen. Sen lopputuloksena ajatellaan olevan laajasti yleistettävissä olevaa tietoa, joka kuitenkin on luonteeltaan pinnallista. Näkemykseen kuuluu myös ajatus tutkimuslajien keskinäisestä täydentävyydestä. Kvalitatiivinen tutkimus toimii tällöin syvällisenä esitutkimuksena, jonka avulla muodostettu-

ja hypoteeseja laajennetaan yleistettäväksi kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin. (Alasuutari 2011: 231.) Alasuutari ei pyri kumoamaan tätä käsitystä. Hänen mukaansa kvalitatiivisen tutkimuksen yleistettävyysongelma perustuu kuitenkin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta koskeville piilossa oleville esioletuksille, joiden oikeutus voidaan kyseenalaistaa. Tällöin yleistettävyyden ongelma katoaa. (Mts. 233.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään Alasuutarin mukaan ottamaan tutkimuksen kohteeksi ilmiö, jonka suhteen yleistettävyys ei ole ongelma, jolloin tutkimuksessa oleelliseksi muodostuu pyrkimys ilmiön ymmärrettäväksi tekemiseen (mts. 237.) Alasuutarin mukaan yleistämisestä ei oikeastaan edes pitäisi puhua laadullisen tutkimuksen yhteydessä, sillä kyseisen termin tausta-ajattelussa kuuluu kvantitatiivisen tutkimuksen logiikka otoksesta ja sen edustavuudesta. Sen vuoksi hän liittäisi yleistettävyyden lomaketutkimuksen termistöön. Yleistämisen sijaan hän puhuisi laadullisessa tutkimuksessa mieluummin suhteuttamisesta. Hänen mukaansa kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija selväsanaisesti kertoo, missä suhteessa tutkimuksen voi olettaa kertovan muustakin kuin tutkittavana olevasta yksittäistapauksesta. (Mts. 250.) Tässä tutkimuksessa sosiaaliohjaajan osaaminen ja työ liittyvät kiinteästi yhteen, sillä osaamista tarkastellaan työn kautta. Täytyy myös muistaa, että työ on tapahtunut tietyssä ajassa ja paikassa, joten tutkimuksen tulokset soveltuvat ensisijaisesti siihen. Tutkimuksen sosiaaliohjaajilla – sekä niillä, jotka ovat reflektioita kirjoittaneet että niillä, joita reflektioissa kuvataan – on keskimäärin sama koulutuksen tuottama osaaminen, kvalifikaatio, kuin muilla avohuollon sosiaaliohjaajilla (Rahko 2011: 38). Samaa osaamista voidaan siis jossain määrin olettaa esiintyvän sosiaaliohjaajilla laajemminkin lastensuojelun avohuollon kentällä.

11.6 Lopuksi

Analyysin mukaan lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajan osaaminen on työparityössä ensisijaisesti asiakastyön osaamista. Tulosta voidaan pitää ainakin kohtuullisen luotettavana. Tämän vuoksi lastensuojelun avohuollon asiakastyön tehtävien jakaminen sosiaaliohjaajalle näyttää tutkimuksen valossa perustellulta. Sosiaaliohjaajalla saattaisi olla työparityöskentelyyn enemmän annettavaa esimerkiksi verkostotyön ja palveluohjauksen alueilta. Sosiaaliohjaajan työ työparityössä on analyysin mukaan asiakastyön lisäksi myös osallistumista työskentelyn dokumentointiin, kumppanuutta, tilanteiden käsittelyä työparin kanssa ja yhteiseen suunnitteluun osallistumista. Voidaan päätellä, että sosiaaliohjaaja kykenee ainakin jossain määrin kuvatus kaltaiseen yhteistoimijuuteen sosiaalityöntekijän työparina.

Lisäksi aineisto antaa viitteitä siitä, että lastensuojelun avohuollossa sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän työparius tukee molemminpuolista työssä jaksamista, keskinäistä reflektiota ja keventää sosiaaliohjaajan työtaakkaa. Vaikuttaa siltä, että sekä sosiaaliohjaaja että sosiaalityöntekijä kokevat työparityön myötä lisääntyneenä työssä jaksamista. Yhteistoimijuus näyttäisi myös antavan tilaisuuksia yhteiseen reflektointiin, joka tukee ammatillista kasvua ja hyviä ammattikäytäntöjä (Maja 2011: 77). Ilmiö on samansuuntainen Elina Rahkon tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan työparityön kautta voidaan saavuttaa uutta asiantuntemusta (Rahko 2011: 3). Molemminpuolisen työssä jaksamisen lisäksi työparius näyttäisi erityisesti keventävän sosiaalityöntekijän kokemaa kuormitusta. Asiakastyöhön ja käytännön tehtäviin liittyvän vastuun jakaminen sosiaaliohjaajalle näyttää siten perustellulta. Näitä teemoja eivät tutkimuskysymykseni kuitenkaan käsittele; ne ovat tulleet esiin analyysini sivutuotteina. Siksi niiden todenperäisyyttä ja luotettavuutta voisi olla hyvä selvittää jatkotutkimuksessa.

Muita mahdollisia aiemmin mainitsemattomia jatkotutkimusaiheita ovat lastensuojelun sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työparityöhön liittyvät käsitykset, työparityöhön osallistuvien lastensuojelun työntekijöiden työn sisältöjen ja työroolien keskinäinen vertailu, työpariuden ja ammatillisen kasvun välisen yhteyden olemassaolo sekä lastensuojeluun liittyvät työparityötä estävät tekijät.

Lähteet

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Auvinen, Pekka – Harjulahti, Eeva – Heikkilä, Johanna – Kallioinen, Outi – Mäkelä, Leena – Nieminen, Minna – Seppänen, Lasse 2006. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden yleiset kompetenssit. ECTS-projektin suositus 19.4.2006. Arene ry. Verkkodokumentti.

<<http://www.ncp.fi/ects/materiaali/Yleiset%20kompetenssit%20tutkintotasoin%2019042006.pdf>> Luettu 15.10.2012.

Bronstein, Laura R. 2002. Index of interdisciplinary collaboration. National Association of Social Workers. Social Work Research 26 (2). 113–123.

ECTS-kompetenssit 2012. Sosiaaliala ammattikorkeakouluissa – Sosionomi (AMK) -tutkinto. Sosiaaliportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. Viimeisin päivitys 28.8.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/> Luettu 15.10.2012.

Eriksson, Esa – Arnkil, Tom Erik 2009. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Oppaita 60. 8. painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Filppa, Virpi 2002. Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Forsman, Sinikka 2010. Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampere: Tampereen yliopisto. Verkkodokumentti. <http://www.tsr.fi/c/document_library/get_file?folderId=13109&name=DLFE-2062.pdf> Luettu 31.10.2012.

Hallitusohjelma 2003. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Valtioneuvosto. Verkkodokumentti. <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/ohjelma/fi.jsp>> Luettu 14.2.2011.

Hallituksen esitys 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252>> Luettu 16.2.2011.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi.

Honkakoski, Arja 2005. Sosiaaliohjauksen käsite – jäännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä? Janus 2. 211–217.

Horsma, Teija 2004. Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus sosiaalihuollossa. Teoksessa Horsma, Teija – Jauhiainen, Elina (toim.) 2004. Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattiraken-

teen kehittämisprojektin loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kangasniemi, Eeva 2006. Lastensuojelulain uudistus etenee. Tiedote 431/2006. 26.10.2006. Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkkodokumentti.
<<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1282445>> Luettu 15.2.2011.

Kehrä 2010. Lastensuojelun kehittämisverkosto pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Verkkodokumentti.
<http://www.socca.fi/lastensuojelu/tietoa_kehrasta.htm> Luettu 20.3.2010.

Kehrä II 2012. Moniammatilliset pitkospuut lastensuojelun ja muiden palveluiden välillä. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Verkkodokumentti.
<http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/kehr_a_ii> Luettu 24.9.2012.

Krok, Suvi – Muukkonen, Tiina 2012. Tutkimuksen tukiryhmä. Teoksessa Muukkonen, Tiina – Paasivirta, Annukka (toim.) 2012. Lupa kehittää. Innostavaa ja yhteisöllistä oppimista lastensuojelussa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 27. 227–242.

Kyngäs, Helvi – Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede 11 (1). 3–12.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 88/2010. Verkkodokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100088>> Luettu 16.2.2011.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>> Luettu 3.10.2012.

Lastensuojelu 2010 – Barnskydd 2010 – Child welfare 2010. Tilastoraportti 29/2011. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2011. Helsinki: Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla myös pdf-tiedostona osoitteesta
<www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf>

Lastensuojelulaki 417/2007. Verkkodokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>> Luettu 16.2.2011.

Lastensuojelulaki 683/1983. Verkkodokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830683>> Luettu 16.2.2011.

Lastensuojelun käsikirja 2012. Sosiaaliportti. Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelu/>> Luettu 10.8.2012.

Liikanen, Hanna 2011. Suhdetyötä ja dialogia. Reflektiivistä työparityötä. Teoksessa Jouttimäki, Päivi – Kangas, Saija – Saurama, Eija (toim.) 2011. Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen loppuraportti. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 2011:1. Verkkodokumentti.
<http://www.socca.fi/julkaisut/tyopaperit/uudistuva_ja_voimaannuttava_aikuissosiaalityo_-_visio_vahvasta_aikuissosiaalityosta_-_hankkeen_loppuraportti.382.shtml> Luettu 26.10.2012.

Liukonen, Ritva – Lukman, Leena 2007. Tehty-hanke. Sosiaalialan tehtävärakenteiden ja toimintamallien kehittäminen Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2007: 5.

Maja, Kaisa 2011. Parityötä aikuissosiaalityössä. Reflektiivistä työparityötä. Teoksessa Jouttimäki, Päivi – Kangas, Saija – Saurama, Eija (toim.) 2011. Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä -hankkeen loppuraportti. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 2011:1. Verkkodokumentti.

<http://www.socca.fi/julkaisut/tyopaperit/uudistuva_ja_voimaannuttava_aikuissosiaalityo_-_visio_vahvasta_aikuissosiaalityosta_-hankkeen_loppuraportti.382.shtml> Luettu 26.10.2012.

Muukkonen, Tiina – Paasivirta, Annukka (toim.) 2012. Lupa kehittää. Innostavaa ja yhteisöllistä oppimista lastensuojelussa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 27. Saatavilla myös pdf-tiedostona osoitteesta

<http://www.socca.fi/julkaisut/julkaisusarja/lupa_kehittaa_-_innostavaa_ja_yhteisollista_oppimista_lastensuojelussa.381.shtml>

Muukkonen, Tiina 2012: Käytäntöön kiinnittynyt oppimis-, tutkimus- ja kehittämisverkosto. Teoksessa Muukkonen, Tiina – Paasivirta, Annukka (toim.) 2012. Lupa kehittää. Innostavaa ja yhteisöllistä oppimista lastensuojelussa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 27. 159–226.

Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Ojaniemi, Pekka – Rantajärvi, Kaisa-Maria 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Laitinen, Merja – Pohjola Anneli (toim.) 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 219–244.

Rahko, Elina 2011. Samassa veneessä sosiaalialalla. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksista työparityöstä. SOSNET julkaisuja 3. Rovaniemi: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet.

Rousu, Sirkka 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkyvät tuloksellisuus näkyväksi. 1. painos. Helsinki: Tampereen yliopisto ja Suomen kuntaliitto.

Sarvimäki Pirjo – Siltaniemi Aki (toim.) 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Satka, Mirja 2010. Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Laitinen, Merja – Pohjola, Anneli (toim.) 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 181–218.

Portti, Outi – Putro, Heidi – Pyhäjärvi, Marika 2007. Sosiaaliohjaajan osaaminen ja tehtäväkuva lastensuojelun alkuarvioinnissa. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Pääkaupunkiseudun Praksis 2012. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Verkkodokumentti. <<http://www.socca.fi/opetus>> Luettu 24.9.2012.

Taskinen, Sirpa 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. STAKES. Oppaita 65. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tehty 2010. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston projekti. Tehtävärakenteen ja työmallien kehittäminen sosiaalialan työssä. Verkkodokumentti. <<http://www.socca.fi/tehty/>> Luettu 20.3.2010.

Tiuraniemi, Juhani 2002. Refleksiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa Niemi, Pekka – Keskinen, Esko (toim.) Taitavan toiminnan psykologia. Turku: Turun yliopiston psykologian laitos. Verkkodokumentti. <<http://www.tiuraniemi.fi/Ammaref.pdf>> Luettu 26.10.2012.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kaarelan lastensuojelun kehittämishanke

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien (systemaattisen / mallinnetun) työparityöskentelyn kehittäminen ja sen vaikutukset työntekijöiden työhyvinvointiin ja asiakkaiden osallisuuteen lastensuojelun asiakkaina

Aineiston keruulomake syksy 2009

Täyttöohje: Jokainen työntekijä täyttää lomakkeen **itsenäisesti**, mutta on tärkeää, että **työparista molemmat täyttävät oman lomakkeen samasta asiakasperheestä**. Kati antaa mielellään ohjausta ja neuvontaa lomakkeen täyttämässä. Palautus Katille **sähköisesti ja paperilla liitteineen 30.11.2009** mennessä.

Nimi: Työpari:

Aineiston keruuajankohta: Kuvaus asiakasperheestä lyhyesti: • liitä mukaan perhenäyttö sekä viimeisin suunnitelma tai selvitys, jos mahdollista

Kuvaus työskentelystä:

- missä asiakasprosessin vaiheessa parityötä tehtiin?

Miten työpari valittiin?

- työtilanteen vai osaamisen perusteella?
- Tiimissä, jakopalaverissa, käytävällä?

Mitä hyötyä työparista on työskentelyssä ollut?

Mitä haasteita työparityössä on ollut?

Miten työnjako työparin välillä on toteutettu?

- konkreettisesti: kuka kirjasi, kuka hoiti yhteydenpidon asiakkaaseen tai yhteistyökumppaneihin, minkälaisia tapaamiskertoja teillä oli? Perustelee.
- Milloin työskenneltiin yksin ja milloin yhdessä? Perustelee.

Miten sosiaalityöntekijän asiantuntemus näkyy työskentelyssä?

Miten sosiaaliohjaajan asiantuntemus näkyy työskentelyssä?

Miten asiakasosallisuus on näkynyt työskentelyssä?

Mitä hyötyä / haasteita asiakkaalle työparityöskentelystä on ollut?

Onko työssä jaksaminen lisääntynyt parityön ansiosta, miksi?

Muita huomioita työparityöstä:

Palaute

Oliko tämä lomake toimiva? Kehittämisehdotuksia?

Koetko kehittämishankkeen mielekkääksi? Miksi?

Muuta palautetta: